

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУК УКРАЇНИ

Західноукраїнський національний університет

Факультет фінансів та обліку

Кафедра банківського бізнесу

ОЗАРКІВ Надія Ярославівна

**Забезпечення ефективності діяльності банківських
установ / Ensuring the efficiency of banking institutions**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування

освітньо-професійна програма – Банківський менеджмент

Кваліфікаційна робота

Виконала: студентка групи

ФБМм-21 Н.Я. Озарків

Науковий керівник:

д.е.н., професор Ж.М. Довгань

Кваліфікаційну роботу

допущено до захисту:

" ____ " _____ 20 ____ р.

Завідувач кафедри

_____ О.В. Дзюблюк

ТЕРНОПІЛЬ - 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Передумови до визначення ефективності банківської діяльності..	6
1.2. Сутність та підходи до оцінювання ефективності банківських установ.....	12
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	19
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	
2.1. Концептуальні засади забезпечення ефективності діяльності банківських установ.....	20
2.2. Детермінанти ефективності діяльності банківських установ.....	27
2.3. Сучасні тенденції розвитку української банківської системи в умовах глобалізаційних процесів.....	35
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	46
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
3.1. Покращення системи управління банківською діяльністю в контексті забезпечення ефективності вітчизняних банків.....	47
3.2. Імплементация світових інноваційних практик управління ефективністю банківської діяльності.....	52
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	58
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	62

ВСТУП

Вітчизняна банківська система пройшла складний шлях становлення та розвитку, що характеризувався в основному екстенсивними показниками, коли кількісні параметри зростання в значній мірі перевищували якісні параметри, зокрема рівень фінансової стабільності та ефективності. В умовах підвищених ризиків та значної чутливості до зовнішніх та внутрішніх впливів і фінансових шоків це негативно вплинуло на ефективність, фінансову стійкість і конкурентоспроможність банківських установ. В результаті ці фактори суттєво знизили позитивний вплив на сталий економічний розвиток України.

Отже, ефективна банківська система є запорукою стабільного розвитку економіки, базою для розвитку ринку цінних паперів, а також і можливістю стати для нашої держави повноцінним учасником на світовому фінансовому ринку. Основним завданням при забезпеченні ефективності банківських установ, особливо в умовах покращення глобалізаційних тенденцій світових фінансів, які мають значний вплив на банківську систему України, є пошук науково обґрунтованих механізмів управління ефективністю банків.

Особливої актуальності набувають сьогодні проблеми, які пов'язані з забезпеченням напрямів підвищення ефективності банківської діяльності під час посткризового відновлення національної економіки.

Огляд літератури з теми дослідження. Проблема функціонування банківських систем та їх ефективного розвитку неабияку увагу приділяли зарубіжні вчені, зокрема : Дж. Кемпбелл, О. Лаврушин, П. Роуз, Дж. Сінкі, С. Фішер та інші. Дослідження ефективності як на рівні окремого банку, так і на рівні банківської системи загалом представлено в працях таких вітчизняних науковців як: О. Барановський, О. Вовчак, Д. Гриджук, О. Дзюблюк, Ж. Довгань, Г. Карчева, В. Коваленко, В. Міщенко, М. Могильницька, А. Мороз, Л. Примостка, М. Савлук, Р. Слав'юк та інших. Однак, проблеми забезпечення ефективності банківської діяльності України залишаються недостатньо дослідженими. Немає єдиного теоретико-і методологічного підходу до сутності ефективності діяльності банків та управління нею.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розробка теоретико-методичних засад інформування та науково-практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності банківських установ.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- обґрунтувати підходи щодо визначення сутності ефективності банківської діяльності;
- розкрити концептуальні засади забезпечення ефективності діяльності банківських установ;
- узагальнити детермінанти ефективності діяльності банківських установ;
- дати оцінку основних тенденцій банківської системи України і проаналізувати її ефективність;
- розробити шляхи удосконалення управління банківською діяльністю в контексті забезпечення ефективності вітчизняної банківської системи;
- проаналізувати світові інноваційні практики управління ефективністю банківської діяльності.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є процеси ефективного функціонування банківської системи України. **Предметом дослідження** є теоретико-практичні аспекти забезпечення ефективності функціонування банківських установ.

Методи дослідження. У процесі дослідження особливостей функціонування вітчизняного банківського сектору та шляхів забезпечення його ефективності використано методи: якісного та системного аналізу і синтезу (для вивчення теоретичних основ ефективності банківського сектору); економічного та статистичного аналізу (при дослідженні показників, що визначають ефективність банківських банків); експертних оцінок (при вивченні детермінантів ефективності банківського сектору); наукового абстрагування (при розробці заходів з підвищення ефективності вітчизняних банків).

Інформаційна база кваліфікаційного дослідження є законодавчі та нормативні акти, що регулюють банківську діяльність в Україні; офіційні статистичні дані; матеріали НБУ; матеріали періодичних видань; наукові розробки та праці вітчизняних та зарубіжних учених та практиків; ресурси Інтернету.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних основ та вирішенні практичних аспектів, що пов'язані з підвищенням ефективності вітчизняних банків. Найбільш вагомими результатами дослідження, що містять наукову новизну, є такі:

– розроблено теоретико-практичні засади забезпечення ефективності банківської системи, що базуються на системному підході до розуміння ефективності як багатокomпонентної системної характеристики, що дає можливість визначити критерії і принципи забезпечення ефективності банківської діяльності, виділити структурні компоненти ефективності, а саме ефективність розміщення ресурсів, ефективність витрат, поточну і стратегічну, ендогенну і екзогенну, цінову та соціальну ефективність, що дає можливість розробити механізми забезпечення ефективності банківської системи;

– запропоновано заходи щодо удосконалення ефективності банківської діяльності, які передбачають підвищення її системної стійкості до внутрішніх та зовнішніх впливів і фінансових шоків та посилення впливу банківської системи на ефективний розвиток економіки.

Практичне значення. Висновки та рекомендації кваліфікаційної роботи можуть бути використані вітчизняними банківськими установами для підвищення їх ефективності.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 67 сторінок, основний зміст роботи викладено на 60 сторінках. Кваліфікаційна робота містить 11 таблиць, 8 рисунків, список використаних джерел із 68 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Передумови до визначення ефективності банківської діяльності

В останні роки дедалі більш актуальними є проблема адекватної оцінки ефективності діяльності банківських установ. Підвищена цікавість до цього питання виникає як зі сторони інвесторів, так і з сторони фінансових аналітиків і це значною мірою зумовлено наслідками кризових явищ в банківській системі. В посткризовий період постає гостро проблема якісного, комплексного і зрозумілого аналізу, який би допоміг здійснити реальне оцінювання формування ринкової вартості банківської установи і водночас провести порівняльний аналіз банків, аби виокремити ризики конкретних банків у порівнянні з іншими та сформувати власну адекватну стратегію банківського розвитку, що спрямована на максимізацію ефективності його діяльності.

У загальному розумінні під поняттям «ефективність», яка походить від латинського слова «ефект», доцільно розуміти характеристику розвиненості систем, процесів та явищ [55]. Відповідно до енциклопедичних джерел поняття «ефект» (з латинської – effectus – виконання, дія; та від effecio – дію, виконую) трактується переважно як досягнутий кінцевий результат чи наслідок певних дій, сил, заходів [55], який поділяють, в залежності від форми прояву на економічний (має грошовий (вартісний) вираз), технологічний (фізичний вираз) і соціальний ефекти.

На противагу терміну ефекту, який виступає абсолютною величиною, поняття «ефективність» характеризує не так кінцевий результат, скільки процес його досягнення, беручи до уваги умови та фактори, за яких він був отриманий. У сучасній економічній літературі поняття «ефективність» трактуються по-різному, але можна виділити дві узагальнені концепції трактування цієї економічної категорії, які заслуговують на увагу:

- ефективність є співвідношенням витрат до результатів, що отримані від їх використання [8];

- ефективність є соціально-економічною категорією, що показує вплив способу організації праці учасників процесу на рівень досягнутих ними результатів [12].

Аналіз ефективності діяльності банківських установ найчастіше здійснюють, застосовуючи першу концепцію трактування, і при цьому спираються на наведені нижче види ефективності [11].

1. Зовнішня ефективність, що виражається результативністю досягнення основних цілей банку. Зазначимо, що саме здійснення оцінки за цим видом ефективності застосовується в вітчизняній банківській практиці. При цьому перелік цілей може обмежуватися або оцінкою фінансових результатів, або визначенням узагальнених характеристик, до яких відносять рейтинг окремого банку серед інших банків, імідж банку тощо. Такий підхід є досить обмеженим і не дає можливості одержати повну уяву про ефективність діяльності банківської установи як найбільш активного фінансового посередника на світовому фінансовому ринку.

2. Ефект масштабу, що виникає через зниження витрат за рахунок зростання обсягів банківської діяльності. У наукових дослідженнях, що присвячені оцінці ефективності діяльності банків, розрізняють два види ефекту:

- за рахунок виникнення економії через появу масштабів (scale efficiency) – в цій ситуації відбувається збільшення обсягів діяльності на 1 %, а це, в свою чергу, вимагає збільшення витрат менше, ніж на 1 %;

- також може виникнути економія через зміну структури операцій (scope efficiency), у цьому випадку на виробництво кількох банківських продуктів йдуть значно менші витрати, ніж виробництво їх окремо [27].

3. Економічна (операційна) ефективність, що визначають через поєднання технічної ефективності (спроможності одержати значний розмір випуску при фіксованому рівні ресурсної бази) та алокативної ефективності (спроможності оптимально використовувати існуючі ресурси, враховуючи їх ціну і технологію виробництва).

Усі вище наведені види ефективності повинні враховуватись і застосовуватись конкретним банком при формуванні стратегії його розвитку, яка спрямована на максимізацію ефективності банківської діяльності, що визначається коротко- і довгостроковими цілями банківського бізнесу, а також екзогенними викликами посткризової трансформації глобального середовища.

Поняття «ефективність» є одним з фундаментальних, на ньому базуються теоретичні моделі економічної науки в контексті різних наукових шкіл:

– від макроекономічних – теорії ефективного попиту Дж. Кейнса, теорії ефективних ринків Ю. Фама (за що він отримав Нобелівську премію у 2013 році);

– до теорій мікрорівня, зокрема теорії Гарві Лейбенстайна, яка протиставляє аллокативну ефективність (allocate effectiveness) X- ефективності (X-effectiveness) та теорії Г. Марковіца ефективного портфеля інвестицій.

Отже, поняття «ефективність» знаходиться в центрі уваги економічної науки, однак єдиного, чіткого і універсального визначення цього поняття не існує: в різних контекстах і на різних рівнях дослідження його зміст набуває різних особливостей та змістовних значень.

Зазвичай поняття ефективності банківської установи представляє оптимальне співвідношення між витратами ресурсів та одержаними в результаті цих витрат економічними і фінансовими результатами. Найчастіше у наукових і аналітичних дослідженнях застосовується підхід, який сформований на порівнянні характеристик банку, що досліджується, з характеристиками певної межі ефективності (frontier efficiency), яка в свою чергу відображає характеристики, які відповідають визначеному оптимальному стану банківської структури, тобто певні цільові параметри.

Як зазначається в [56] та [66], в рамках цього підходу застосовуються параметричні (Stochastic Frontier Approach (SFA), Distribution-Free Approach (DFA), Thick Frontier Approach (TFA)) та непараметричні методи оцінювання ефективності банків (Data Envelopment Analysis (DEA), Free Disposal Hull

(FDH)). Кожний з цих методів має певні нюанси у результатах, що потребують коректного розуміння з урахуванням особливостей цього методу.

Щодо суті характеристик, за якими аналізується близькість параметрів банку до межі ефективності, то їй також притаманні певні розбіжності з огляду на деякі критерії [6].

1. Відмінності в розумінні ефективності функціонування банківської установи з боку різних цільових груп – власників банку, його менеджменту, кредиторів, клієнтів і регулятора (НБУ);

Зокрема, головним критерієм ефективності функціонування банківської установи є:

- для власників банку - максимальна вартість акцій;
- для клієнтів – забезпечення фінансової стійкості і надійності банку, а також максимальна дохідність їх операцій з банківською установою;
- для менеджменту – оптимальна дохідність операцій банківських установ за певного обмеження їх ризиків;
- для регулятора, який займає позицію державницького підходу, це оптимальне виконання банківською установою макроекономічних функцій (оптимальний перерозподіл грошових ресурсів і достатній рівень кредитування в економіці), а також забезпечення фінансової стабільності банківської системи.

2. Різні часові горизонти, з позиції яких здійснюється оцінка ефективності діяльності банківської установи.

У короткостроковому періоді показники ефективності банківської діяльності відображають оптимальне співвідношення короткострокової прибутковості і ризиків. У довгостроковому періоді вони представляють досягнення довгострокових цільових показників, приміром, захоплення певної частки ринку, одержання довгострокових конкурентних переваг на ринку як основи довгострокових прибутків тощо.

3. Різні підходи до аналізу ефективності, зокрема з точки зору:

– методи статички, тобто статичного аналізу, результатом якого є статичні показники на певний момент часу, «моментальна фотографія» стану банківської установи та її фінансових показників;

– методи порівняльної статички, тобто проведення порівняльно-статичного аналізу, результатом якого є порівняння елементів часового ряду – різних статичних станів банківської установи при дискретній зміні параметрів часу (приміром, станом на кінець різних місяців);

– методи динамічного аналізу, який досліджує функціонування банківської установи як процесу безперервної динаміки складної відкритої системи, а ефективність характеризується як функціональна характеристика динамічного процесу, який має перебувати в певних межах оптимального коридору.

На сучасному етапі розвитку банківські установи приділяють значну увагу аналізу своєї діяльності, перш за все в контексті її результативності. Досить поширеним є термін “високорентабельна банківська діяльність” (high-profitability banking), основними ознаками якої є:

- максимізація процентних доходів, тобто передбачається одержання максимальних доходів за коштами, які розміщені в інших банківських установах, за кредитами суб’єктам господарювання, за кредитами населенню, отриманням доходів за цінними паперами;

- максимізація непроцентних доходів, тобто передбачається максимізація комісійних доходів, отриманих за касове-розрахункове обслуговування як корпоративних клієнтів, так і роздрібних, одержання доходів за документарними операціями, доходів від валютних обмінних операцій, доходів за депозитарне обслуговування, доходів від торгівлі банківськими металами, надання послуг інкасації тощо;

- мінімізація витрат – передбачає оптимізацію складу і структури пасивів, активів, чисельності, а також контроль за поточними витратами тощо;

- ефективний банківський менеджмент – розглядають як систему управління відносинами, які пов’язані із стратегічним і тактичним

плануванням, аналізом, регулюванням, контролем банківської діяльності, управлінням маркетинговою діяльністю, фінансами, а також персоналом, що мають забезпечити ефективну діяльність банківської установи.

Висока результативність усіх вище названих позицій діяльності банку дає змогу забезпечити фінансову стабільність банківського сектору [61]. При цьому стабільний розвиток банківської установи забезпечує в довгостроковій перспективі формування глобальної стратегії банків та встановлення на цій основі стратегічних цілей і завдань для всіх напрямів банківської діяльності. Отже, результативність діяльності банківських установ в ретроспективі визначатиме напрямки діяльності банків у перспективі.

Доцільно зазначити, що найбільшого поширення у вітчизняних банках набули такі види інноваційних змін [52]:

- зміни в організаційній структурі банківської установи;
- багатоканальна діяльність банків з поєднанням як традиційних, так і нових технологій та інструментів, дистанційного обслуговування, самообслуговування, телефонних центрів;
- віртуальні банківські і фінансові технології через здійснення управління рахунками в банку, проведення готівкових розрахунків, електронний підпис;
- використання в комплексі нових інформаційних, а також комунікаційних технологій в електронному та змішаному (коли відбувається поєднання традиційного та нового) маркетингу;
- нові можливості внутрішнього контролю та аудиту;
- зміни у кваліфікації працівників: продукт-менеджер, консультант, спеціаліст з трансакцій та консультацій;
- розосередження та організаційний розподіл банку на три елементи: поширення послуг, виробнича частина і портфельний банк;
- оптимізація банківської мережі через здійснення сегментації, змін у філіальній мережі;

– запровадження нових банківських продуктів і послуг, використовуючи нові технології, а також автомати самообслуговування, які бувають монофункціональними, багатфункціональними та інформаційними).

1.2. Сутність та підходи до оцінювання ефективності банківських установ

Функціонування будь-якої системи, в тому числі банківської системи та всієї економіки, спрямоване на підвищення ефективності та забезпечення сталого розвитку. Неефективна банківська система, яка не може забезпечити належне виконання платежів, не здійснює посередницьку та інші функції, не сприяє зростанню конкурентоспроможності економіки держави. Зниження ефективності на макрорівні є однією з головних причин депресивних явищ в економіці та настання кризи. Для банківських установ зниження ефективності їх діяльності означає обмежені можливості розвитку, слабкі конкурентні переваги, підвищену чутливість до ринкових ризиків та неефективне управління активами та пасивами, що призводить до проблем для банків і навіть, якщо не вжити певних заходів, до банкрутства. Тому діяльність банків завжди має характеризуватися достатньою ефективністю, яку банківським установам в умовах жорсткої конкуренції все важче забезпечити.

Питання підвищення ефективності банківської діяльності особливо актуалізується в умовах посилення глобалізації, що вимагає від банківських установ підтримувати фінансову стійкість та конкурентоспроможність, як на внутрішньому у, так і на міжнародних фінансових ринках. Для цього банки повинні забезпечити високу рентабельність своєї діяльності.

Аналіз економічної літератури щодо визначення сутності ефективності банківської діяльності, дає змогу зробити висновки про певні підходи.

Перший підхід полягає у визначенні ефективності банківської діяльності на основі характеру економічної ефективності, тобто здатності приносити ефект, як результативність процесу, проекту тощо [25, с. 508]. Тобто в цьому відношенні вчена Гуляєва Л. під економічною ефективністю банківських

установ розуміє ступінь досягнення банківською установою цілей, а також одночасного досягнення кінцевих позитивних результатів своєї діяльності [16]. Інший науковець Шараєвський Д. під економічною ефективністю процесів функціонування банківської системи розуміє відношення результатів до всіх використаних ресурсів [64, с. 84]. У свою чергу такі вчені, як Маслак Н. і Буряк А. стверджують, що саме з точки зору макроекономічного підходу, ефективність банків як фінансових посередників є не що інше, як здатність банків мобілізувати грошові ресурси в конкурентному середовищі, забезпечуючи при цьому максимальну віддачу розміщених ресурсів, що в кінцевому підсумку призводить до економічного зростання країни [39, с. 85].

Наступний підхід передбачає визначення ефективності банківської діяльності під аспектами операційної ефективності та рентабельності. З цією метою науковці застосовують наступну систему показників для здійснення кількісної оцінки ефективності банківської системи:

- операційна ефективність - це відношення між величиною витрат та доходів; відношення витрат до середньорічної вартості активів; річна динаміка витрат; відношення комісійного доходу до середньорічної вартості активів; відношення процентного доходу до середньорічної вартості активів;

- рентабельність - рентабельність капіталу (ROE) та рентабельність активів (ROA) [46, с 24].

Аналізуючи наведені підходи щодо визначення економічної сутності ефективності банківської діяльності, доцільно зазначити, що вони передбачають мікроекономічний підтекст, оскільки першочергова роль відводиться саме окремим банкам, а не банківській системі в цілому. Цей висновок ґрунтується також на тому, що основну увагу приділяється співвідношенню витрат до доходів, що свідчить про головну мету існування окремої банківської установи, а саме необхідність отримання максимального прибутку при мінімальних витратах.

Разом з тим, якщо аналізувати ефективність банківської системи загалом, то необхідно враховувати наступні позиції:

1) банківська система є дворівневою, перший рівень належить центральному банку, другий – банківським установам;

2) банківська система має можливість взаємодіяти з іншими підсистемами і через виконання специфічних функцій, таких як трансформація активів, дотримання ліквідності, організація та моніторинг платіжного обороту та грошових потоків держави забезпечує розвиток тієї чи іншої економічної підсистеми;

3) банківська система, використовуючи взаємозв'язок функцій центрального і окремих банків має можливість сприяти ціновій та валютній стабільності в державі.

Отже, ефективність банківської діяльності можна розглядати на двох рівнях: 1) мікроекономічна ефективність, суть якої заключається в досягненні банківською системою позитивних показників операційної ефективності, рентабельності і прибутковості; 2) макроекономічна ефективність, що в свою чергу, передбачає безперешкодне виконання функцій банківською системою і створення передумов для того, щоб досягнути цінову та валютну стабільність, і як наслідок, й економічного зростання.

Таким чином, під ефективністю банківської системи розуміють досягнення нею найвищого рівня прибутковості та рентабельності при найнижчому рівні витрат, що одночасно з організацією взаємозв'язків між структурними елементами системи дозволить забезпечити безперебійне виконання фінансово-посередницьких функцій і використовувати внутрішні резерви задля досягнення цінової і валютної стабільності та економічного зростання.

Визначення рівня ефективності в теорії та на практиці є дуже складним завданням, оскільки банківська діяльність залежить від багатьох зовнішніх і внутрішніх факторів,

В економічній літературі існує багато різних методів оцінки ефективності банківської діяльності. Закцентуємо увагу на найбільш поширених підходах.

Науковець Могильницька М. запропонувала метод оцінки ефективності банків, який базується на оцінці певних засад банківської діяльності, а саме: 1) організація мережі банківських установ; 2) діяльність банків; 3) суспільно-громадська психологія; 4) дотримання професійних обов'язків і нормативів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи щодо оцінювання ефективності банківської діяльності[42]

Група засад		Засади
1	2	3
1.	Організація мережі банківських установ	1.1. Доступність до банківських послуг за місцем проживання і праці клієнта
		1.2. Забезпечення надійного захисту коштів клієнтів та інформації
		1.3. Спектр банківських послуг
		1.4. Централізація банківських мереж
		1.5. Інфраструктура обслуговування
2.	Діяльність банків	2.1. Рівень доходу
		2.2. Рівень рентабельності
		2.3. Рівень ліквідності
		2.4. Рівень маркетингу щодо залучення і розміщення коштів
3.	Суспільно-громадська психологія	3.1. Рівень депозитних ставок
		3.2. Економічна доступність кредитів для позичальників
		3.3. Рівень довіри до банківської системи
		3.4. Інвестиційна участь у господарських проектах
4.	Дотримання професійних обов'язків і нормативів	4.1. Дотримання нормативів і стандартів
		4.2. Виконання ліцензійних умов
		4.3. Забезпечення мінімального рівня ризиків
		4.4. Розвиток спектра послуг

Аналізуючи цей підхід, слід зазначити, що він зосереджується на аналізі мікроекономічної ефективності банківської діяльності, оскільки в основному відображає ті показники, що характеризують діяльність окремих банків, а не всієї банківської системи.

Використання цього методу для оцінки ефективності банківської системи не дає змоги сформулювати повне розуміння проблем і причин, які можуть мати негативний вплив на банківську галузь, а також визначити ефективність центрального банку. Проте цей підхід, запропонований Могильницькою М.,

можна використати в якості додаткового інструменту для аналізу ефективності банківської діяльності.

Вітчизняні науковці Єпіфанов А. та Сало І. [26] також досліджували ефективність банківської діяльності, як на макро-, так і на мікрорівнях і запропонували свою авторську методику, яка базується на розрахунку показника ефективності банківської діяльності:

$$E_d = [(V_o/\Pi) \times 100] - [V_c/Z_k \times 100], \quad (1.1)$$

де E_d – ефективність банківської діяльності,

V_o – отримані відсотки,

Π – надані кредити,

V_c – сплачені відсотки,

Z_k – сума залучених ресурсів.

Розглянута методика спрямована на оцінювання операційної ефективності банку, тому що вона базується на використанні показників звітності і балансу банківських установ. Доцільно зазначити, що цей підхід можна застосовувати задля аналізу ефективності банківської системи, але лише з точки зору операційної діяльності.

Багато вчених [30; 38; 52; 47] для визначення ефективності банківської діяльності рекомендують застосовувати такі показники:

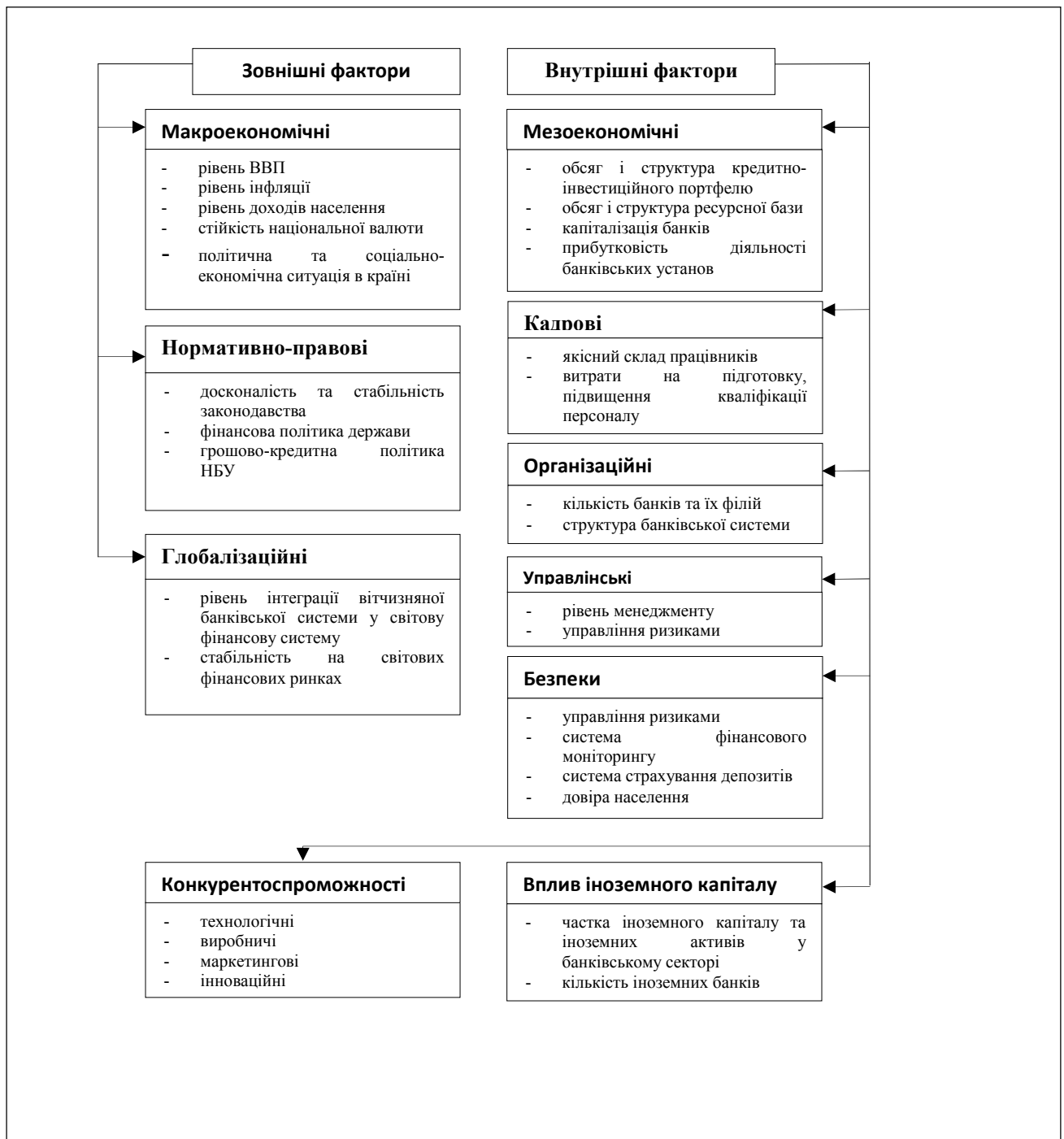
- динаміка темпів зростання основних показників діяльності банківських установ і реального ВВП, зокрема: реальний ВВП; банківські активи; банківські зобов'язання; власний капітал; кредитний портфель;

- відношення основних показників банківської діяльності до ВВП, зокрема: банківські активи; банківські зобов'язання; власний капітал банків; кредитний портфель.

Вітчизняний науковець Юковська І. [65] запропонувала один із найбільш розширених методів оцінки ефективності банківської діяльності, який базується на факторному аналізі і визначає вплив чинників внутрішнього і зовнішнього середовища банківського сектору (рис. 1.3).

До зовнішніх факторів, що здійснюють вплив впливають на економічну ефективність банківської діяльності є такі: макроекономічні, нормативно-правові і глобалізаційні. Макроекономічні показники показують рівень економічного розвитку держави; досконалість правового поля дає змогу створити необхідну законодавчу основу для ефективного функціонування не тільки банківської системи, але й суспільства загалом.

Рис. 1.3. Чинники економічної ефективності функціонування банківської діяльності [Юшик! Источник ссылки не найден.65, с. 35]

Значний вплив на функціонування банківського сектору здійснює також глобалізаційний фактор, особливо в контексті кризових явищ 2014-2017 рр. і кризи внаслідок пандемії COVID-19. Аналіз поточної ситуації у банківських системах іноземних країн свідчить на значний вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на їх стабільність і ефективність. Оскільки, чим більша взаємозалежність і взаємоінтегрованість фінансових секторів різних держав, тим значиміший вплив і взаємний ефект матимуть різні реформи фінансового характеру і настання позитивних чи явищ та подій у фінансовій системі однієї з країн.

Внутрішніми факторами впливу на економічну ефективність всередині банківської системи є: мезоекономічні, організаційні, кадрові, управлінські, безпеки, чинники конкурентоспроможності та впливу іноземного капіталу та

Мезоекономічні фактори впливають аналогічно з макроекономічними факторами екзогенного впливу. Серед мезоекономічних чинників найбільш на ефективність банківської діяльності впливають: якість кредитно-інвестиційного портфеля та ресурсів банку, капітал банків, прибутковість банків (прибуток, ROE, ROA тощо).

Використання будь-якого підходу має впливати з необхідності визначення ефективності банківської діяльності з точки зору її корисності для економіки загалом, а не лише під аспектами досягнення показників рентабельності і прибутковості. Основна роль банківської системи в економіці полягає в створенні умов для розвитку економіки загалом, як через виконання своїх прямих функцій, так і через використання інструментів стимулювання кредитування реального сектору економіки тощо.

Тому під час оцінювання ефективності банківської діяльності слід застосовувати комплексний підхід, який дасть можливість виокремити основні зовнішні та внутрішні чинники негативного впливу на банки, а також розглянути ефективність банківського сектору в макро- та мікроекономічному аспектах.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Досліджено теоретичні та практичні аспекти оцінки ефективності банківської діяльності та обґрунтовано доцільність використання факторного та коефіцієнтного аналізу, виходячи з макроекономічного та мікроекономічного підходів. Макроекономічний підхід має на меті визначення ефективності банківської системи в контексті її корисності для всієї економіки, тоді як мікроекономічний підхід передбачає дослідження ефективності банківської діяльності в контексті досягнення операційних цілей банківської діяльності.

2. Дослідження ефективності банківської діяльності в межах системного підходу та інституційної теорії дає змогу стверджувати, що розвиток залежить не лише від сформованої в країні суспільної поведінки економічних контрагентів (банківських установ), форм та методів їх координації, але й також від рівня розвитку структури банківського сектору, прогресивних структурних перетворень та ефективності виконання покладених функцій на банківську систему.

3. Аналіз ефективності банківської діяльності найчастіше здійснюють, орієнтуючись на наступні види ефективності: 1. зовнішня ефективність, що виражається результативністю досягнення цілей банківської установи. 2. ефект масштабу, який може виникати внаслідок зниження витрат банківських установ за рахунок збільшення обсягів банківської діяльності. 3. економічна (операційна) ефективність, яку можливо визначити, поєднуючи такі різновиди ефективності, як технічну ефективність (здатність отримання максимального обсягу випуску за фіксованого рівня ресурсів) та алокативну ефективність (здатність оптимально використання існуючих ресурсів, беручи до уваги їх ціну та технологію виробництва).

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

2.1. Концептуальні засади забезпечення ефективності діяльності банківських установ

Ефективність діяльності банківських установ є це багатокомпонентною, багатоаспектною та багатовимірною системною характеристикою, яка залежить від багатьох факторів і є результативним показником здійснення функцій і досягнення певних цілей і завдань розвитку банківського сектору за умови забезпечення фінансової стійкості, що базується на дотриманні фінансової стабільності та динамічної рівноваги, а також задля досягнення мультиплікативних та синергетичних ефектів.

Концептуальні основи забезпечення ефективності передбачають сукупність підходів, принципів, прийомів, методів, інструментів та засобів впливу, що спрямовані на аналіз, оцінку, визначення факторів і розробку заходів щодо досягнення ефективної діяльності банківських установ, що полягає в:

а) успішному вирішенні конфліктних цілей, а саме «забезпечення стабільної прибуткової діяльності, дотримання на достатньому рівні ліквідності та – забезпечення надійності (мінімізація ризиків)» (“магічний трикутник цілей”);

б) погодженні інтересів всіх зацікавлених сторін у виконанні належного виконання функцій, покладених на банківський сектор, стабільний розвиток відповідно до поставлених цілей та забезпечення належної конкурентоспроможності;

в) забезпеченні позитивних змін в усіх складових загальної ефективності банківської системи, поєднання яких забезпечує загальну ефективність, зокрема такі види ефективності:

– ефективність розміщення ресурсів, ефективність витрат (чи операційна), а також цінова ефективність (інформаційна);

– поточна ефективність (функціонування), яка базується на ефективності вкладенні ресурсів і ефективності витрат, і стратегічна ефективність (чи ефективність розвитку), що базується на стратегічній стійкості і характеризується досягненням визначених стратегічних цілей і успішністю виконання завдань, що поставлені в стратегії розвитку банківського сектору;

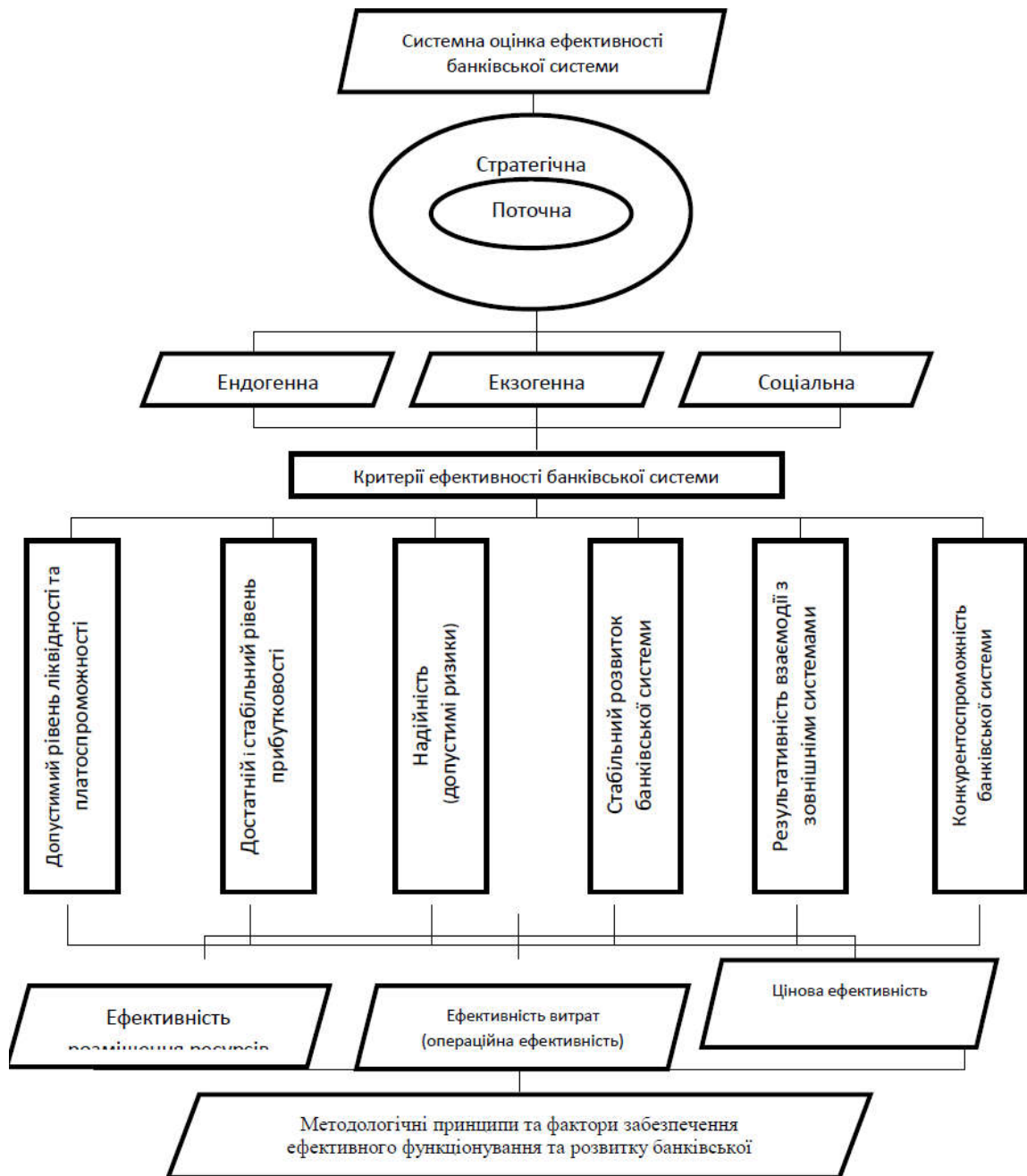
– ендогенна, що характеризується успішністю досягнення цілей «прибутковість–ліквідність–надійність», екзогенна, яка залежить від результату взаємодії з системами вищого порядку (фінансовою, макроекономічною та іншими);

– соціальна ефективність. Виокремлення соціальної ефективності зумовлено тим, що функціонування та розвиток банківського сектору стає більш соціально орієнтованим. З однієї сторони, населення виступає основним кредитором банківського сектору та споживачем банківських послуг, тому від його довіри значно залежить стабільність банківських установ та їх розвиток і ефективність. З іншої сторони, банки у великих обсягах здійснюють кредитування фізичних осіб, а також кредитують соціальну інфраструктуру, і тим самим сприяють підвищенню життєвого рівня населення, проте при цьому банківські установи приймають на себе значні ризики, і це може негативно вплинути на їх ефективність через можливі втрати. Банки також кредитують соціальні програми і повинні забезпечити якісні послуги для населення в усіх регіонах країни.

Компонентна характеристика ефективності банківського сектору показано на рис. 2.1.

З огляду на вище зазначене, ефективність банківської системи передбачає збалансованість її елементів у просторі і в динаміці, наявність між ними взаємоузгоджених пропорцій як в галузевому, так і територіальному відношенні, а також збереження рівноваги і ефективної взаємодії з фінансовою та макроекономічною системами.

Ефективне функціонування і стабільний розвиток банківської системи не є можливим, коли є високі темпи зростання активів, зобов'язань банків, але й одночасно і низькі темпи зростання капіталу, ліквідності та резервів.

Рис. 2.1. Компонентна характеристика ефективності банківської системи

Однак, функціонування кожної банківської установи передбачає віднаходження визначеного балансу інтересів власників, позичальників, кредиторів, клієнтів, які купують банківські послуги, та банківський персонал.

Ефективність банківської системи в межах синергетичного підходу розглядається з точки зору виявлення характерного для банків синергетичного ефекту і означає досягнення максимальної узгодженості інтересів таких суб'єктів:

- власників, які зацікавлені в зростанні ринкової вартості банку, одержанні очікуваних дивідендів, зміцненні конкурентної позиції та підвищення рейтингу банку;
- клієнтів, які прагнуть отримати банківські послуги сучасного рівня і за доступною ціною;
- вкладників (кредиторів), метою яких є гарантування вкладів і одержання максимально можливого процентного доходу;
- позичальників, які прагнуть отримати доступні кредити за прийнятною відсотковою ставкою;
- банківського менеджменту, метою якого є стабільне функціонування і розвитку банку, одержання оптимального прибутку при допустимих ризиках і за хорошу винагороду.

Вище зазначене є проявом синергетичного ефекту окремих банківських установ на рівні банківської системи.

Розглядаючи ефективність банківських установ як якісну багатокомпонентну системну характеристику, що має упорядковану структуру і взаємозв'язки, та враховуючи принципи системного підходу, концепція забезпечення ефективності банківських установ має ґрунтуватися на таких критеріях:

1) достатній і стабільний рівень прибутковості банківської діяльності, аналіз якої проводиться через здійснення декомпозиційного аналізу рентабельності капіталу (ROE) і рентабельності активів (ROA). Прибуток є основним узагальнюючим показником банківської діяльності. Як зазначає Л.Примостка, "...прибутковість відіграє важливу роль у діяльності банку, оскільки досягнення задовільного рівня прибутку дозволяє поповнювати капітал, формує основу життєдіяльності та зростання банку"[46]. Однак

отримання прибутку постійно супроводжується ризиками. Банки, які намагаються збільшити прибуток, перевищують допустимий ризик, що може призвести до зниження його ліквідності і платоспроможності;

2) необхідний рівень ліквідності (L). Власники депозитів і кредитори повинні бути впевнені стосовно платоспроможності, ліквідності і стійкості банків і банківської системи в цілому. Доцільно зазначити, що цілі власників і вкладників банку по своїй сутті є конфліктними, і це відображається в протиріччі між вимогами щодо банківської ліквідності та бажаної прибутковості операцій банків. Ця дилема щодо прибутковості і ліквідності є важливою проблемою для кожного банку і від успішного її розв'язання залежить ефективність діяльності як окремих банківських установ, так і банківської системи загалом. При таких умовах особливе значення має ефективне управління ризиком ліквідності, щоб не допустити виникнення загрози втрат, недоотримання доходу чи падіння ринкової вартості капіталу через неспроможність банку своєчасно, в повному обсязі і з мінімальними втратами покрити свої потреби в коштах для виконання грошових зобов'язань.

3) надійність (допустимий рівень ризику) (RI).

4) стабільний розвиток банківського сектору (R), який пов'язаний як із зростанням, так і з якісними змінами у банківському секторі. Дж. Сінкі вважає, що "...сильна банківська система виникає, коли активна діяльність банків знаходиться під жорстким наглядом" [53]. Для оцінювання розвитку банківських установ застосовуються показники двох груп - екстенсивні: відношення балансових показників (капітал, активи, кредитний портфель, зобов'язання, кошти юридичних і фізичних осіб тощо) до ВВП, та і інтенсивні: характеризують рівень капіталізації, ліквідності, платоспроможності, рентабельності, а також впровадження інноваційних технологій і обсяг послуг, які надані з використанням новітніх технологій. У найближчий час для забезпечення конкурентоспроможності вітчизняні банки мають потребу не просто в технологічних інноваціях, спрямованих на підвищення ефективності

операційної банківської діяльності, а в багатофункціональних технологіях, які здатні забезпечити високий рівень адаптації до нових потреб споживачів.

5) покращення взаємодії банківського сектору (W) з системами вищого порядку (макроекономічною, фінансовою, а також із державними фінансами), що залежить в значній мірі від ефективності вкладення ресурсів - розміщення залучених коштів в найприбутковіші інвестиційні проекти при допустимих ризиках, та здійснення прогресивних структурних зрушень в економіці і її розвитку за інноваційно-інвестиційною моделлю.

При тому, чим вищий рівень розвитку економіки, тим більшою є рівень її фінансової глибини, тобто «пронизаність» економіки фінансовими відносинами і насиченість грошима, фінансовими інструментами, інститутами і ринками. Також, чим більша фінансова глибина, тим вищою є спроможність фінансового сектору перерозподіляти фінансові ресурси на цілі інвестицій і тим вищою є спроможність доподальшого розвитку і економічного зростання [3]. До індикаторів фінансової глибини належать такі показники: фінансові активи / ВВП, грошова маса / ВВП, кредити /ВВП, капіталізація ринку акцій / ВВП тощо.

Щодо банківських установ України, то вони функціонують в умовах низької фінансової глибини і тому насиченість економіки банківськими кредитами і активами є вкрай низькою. Для розвинених економік індикатор «банківські кредити/ВВП» складає більше 80%, «банківські активи /ВВП» – вище 110%» [3], а для України в 2020 р. ці показники відповідно становили – 43,4% і 80,6%;

б) конкурентоспроможність банківського сектору (K). Під конкурентоспроможністю банківської системи розглядають її здатність конкурувати з банківськими системами держав з розвиненою ринковою економікою, а також спроможність національних банків конкурувати один із одним. Конкурентоспроможність розрізняють на внутрішньому і світовому ринках [58]. На внутрішньому ринку конкурентоспроможність залежить в значній мірі від цінової ефективності, а саме спроможності котирувань

показувати реальну ринкову ціну, в тому числі і ринкову капіталізацію банків, та від наявності конкуренції в банківському секторі і, яка безпосередньо залежить від рівня концентрацій.

Конкурентоспроможність банківської системи на зовнішніх ринках можна охарактеризувати різними показниками, які мають показувати масштаб банківського сектору, та їх співвідношення із макроекономічними показниками (відношення активів та капіталу банків до ВВП, відношення виданих кредитів та залучених депозитів до ВВП); включати порівняльні показники з банками розвинених країн; показники фінансової стійкості та ліквідності окремих банків та банківської системи загалом; концентрації банків, їх територіальний розподіл, доступність банківських послуг для фізичних і юридичних осіб, рентабельність банківської системи [58].

Є різні методи і підходи щодо оцінювання рівня конкуренції, головними з яких прийнято вважати [1]:

- показники концентрації (структурний підхід): індекс ННІ (Hirfindahl-Hirschman Index) Херфіндаля – Хіршмана, коефіцієнт концентрації k -банків, як правило, трьох або п'яти, за часткою їхніх активів на ринку, індекс Холла – Тайдмана, індекс ентропії та інші методи;

- неструктурні методи: підхід Дж.Панзара та Дж.Росса, модель Т.Бреснахана, модель Ф.Барруш і Л.Модешту та інші методи в рамках нової емпіричної теорії галузевих ринків;

- методи оцінки ринкової конкуренції (індекс Лернера).

Індекс ННІ за рівнем загальних і чистих активів є більшим за 1000 та становив відповідно на 01.03.2020 р. 1577 і 1224 бали, але, враховуючи той факт, що максимальне значення індексу дорівнює 10000, можна стверджувати, що рівень конкуренції у вітчизняній банківській системі України є достатнім для забезпечення нормального рівня конкуренції та прозорості ринку [44].

Враховуючи вище зазначене, забезпечення ефективності банківської системи (E_{BC}) є багатокритеріальне завдання, яке можна представити в наступному формалізованому вигляді [31]:

$$E = \{ ROA, \sigma_{ROA}, L, RI, R, W, K \} \quad (2.2)$$

Концепція ефективності банківської системи повинна враховувати, що усі критерії ефективності є єдиним цілим і низьке значення чи недотримання хоча б одного з визначених критеріїв свідчить про необхідність підвищення ефективності банківської системи загалом.

2.2. Детермінанти ефективності діяльності банківських установ

На наш погляд, головне в процесі організації діяльності банківської установи та її структурних підрозділах є реалізація важливих цілей, а саме досягнення високої рентабельності, достатньої ліквідності і безпеки банку. Отже, ефективність діяльності банківської установи є одночасно і результатом діяльності банку, і якісна система управління, яка побудована на формуванні науково-обґрунтованої стратегії діяльності банківської установи та контролю за процесом її реалізації.

Проаналізувавши в економічній літературі різні підходи до показників оцінювання ефективної банківської діяльності, можна зробити висновок, що найчастіше при визначенні ефективності банку використовують показники рентабельності активів, рентабельності капіталу, процентної, непроцентної та операційної маржі і чистого спреду банківської установи.

Здійснення оцінки за вище названими класичними фінансовими коефіцієнтами дає можливість оцінити прибутковість різних видів банківської діяльності, однак одночасно все ж таки є занадто обмеженим методичним інструментарієм оцінювання ефективності банківських установ у контексті цих трансформаційних процесів, які мали місце в посткризовий період і призвели до того, що стало необхідне довгострокове стратегічне планування стабільного розвитку банківського бізнесу.

Поряд із вище наведеними показниками ефективності банківських установ у розрізі методу фінансових коефіцієнтів важливе значення має коефіцієнт, який охарактеризовує операційну ефективність діяльності банківської установи. Цей показник у вітчизняній літературі отримав назву

коефіцієнта дієздатності (в зарубіжній практиці – cost to income ratio, або CIR) та розраховується через визначення співвідношення операційних витрат і операційних доходів банківської установи [33].

Відповідно коефіцієнт дієздатності (CIR) використовують задля визначення ефективності менеджменту банку щодо мінімізації операційних витрат, яке за умови незмінності рівня банківських доходів дасть змогу забезпечити зростання прибутку [6].

Вище розглянуті класичні показники оцінювання ефективності діяльності банківських установ представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні класичні показники ефективності банківської діяльності [46; 53]

Показник	Порядок розрахунку
ROA	$ROA = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня величина активів банку}} \times 100 \%$
ROE	$ROE = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Середня величина власного капіталу банку}} \times 100 \%$
SPRED	$SPRED = \frac{\text{Процентні доходи}}{\text{Дохідні активи}} - \frac{\text{Непроцентні витрати}}{\text{Пасиви, за якими сплачуються відсотки}}$
Чиста процентна маржа	$\begin{aligned} & \text{Чиста процентна маржа} \\ & = \frac{\text{Процентні доходи} - \text{Процентні витрати}}{\text{Середня величина активів банку}} \times 100 \% \end{aligned}$
Чиста непроцентна маржа	$\begin{aligned} & \text{Чиста непроцентна маржа} \\ & = \frac{\text{Непроцентні доходи} - \text{Непроцентні витрати}}{\text{Середня величина активів банку}} \times 100 \% \end{aligned}$
Чиста операційна маржа	$\begin{aligned} & \text{Чиста операційна маржа} \\ & = \frac{\text{Операційні доходи} - \text{Операційні витрати}}{\text{Середня величина активів банку}} \times 100 \% \end{aligned}$
Операційна ефективність CIR	$CIR = \frac{\text{Операційні витрати банку}}{\text{Операційні доходи банку}}$
Чистий прибуток розрахову на 1 акцію	$EPS = \frac{\text{Прибуток після сплати податків і виплати привілейованого дивіденду}}{\text{Середньорічна кількість простих акцій в обігу}}$

Також варто зазначити, що через визначення системи економічних показників можна оцінити ефективність діяльності банків і управління банківською установою в цілому, однак цих показників не буде достатньо для того, щоб в повній мірі оцінити деякі специфічні напрями банківської діяльності. Тому постає завдання розробки додаткової методики оцінювання ефективності взаємодії банківської установи з клієнтами, а саме визначення в банківській установі центрів прибутковості та здійснити оцінку ефективності їх діяльності.

У світовій практиці використовують методи визначення ефективності банківських установ, зокрема збалансовані системи показників, основне призначення яких - не лише вимірювати ефективність фінансової діяльності банківської установи, але й забезпечувати реалізацію стратегічних планів банків [10].

Що стосується збалансованої системи показників (англ. Balanced Scorecard, або BSC), то ця система менеджменту базується на інформації як щодо внутрішніх процесів банківської установи, так і процесів, що відбуваються в зовнішньому середовищі [27].

У таблиці 2.2 визначено в історичному ракурсі підходи і показники ефективності діяльності банківських установ.

Система збалансованих показників (BSC), яка була розроблена в 1990-х роках американцями професором Гарвардської вищої бізнес-школи Р. Капланом, і директором Інституту Норлана Нортон Д. Нортон, не лише визначає фінансові показники, але й стратегічну вартість банківської установи разом із факторами довгострокового розвитку банку.

Беручи до уваги комплексний підхід і змістовній парадигмі оцінювання ефективної діяльності банківської установи, показники BSC базуються на основних чотирьох складових: фінансах, маркетингу, бізнес-процесах та постійному вдосконаленні професійних навичок і вмінь.

Таблиця 2.2

Генезис методів і показників оцінювання ефективності діяльності банку та його вартості [31]

Період	Показник
1920-ті роки	Модель Дюпона (Du Pont Model) Рентабельність інвестицій (ROI)
1970-ті роки	Чистий прибуток на 1 акцію (EPS) Коефіцієнт співвідношення ціни акції та чистого прибутку (P/E)
1980-ті роки	Коефіцієнт співвідношення ринкової і балансової вартості акцій (M/B) Рентабельність акціонерного капіталу (ROE) Рентабельність чистих активів (RONA) Грошовий потік (Cash Flow)
1990-ті роки	Економічна додана вартість (EVA) Прибуток до виплати відсотків, податків і дивідендів (EBITDA) Ринкова додана вартість (MVA) Збалансована система показників (Balanced Scorecard, або BSC)

Важливе місце в системі збалансованих показників займають ключові показники ефективності, які представляють собою комплексний набір KPI (Key Performans Indicator) і надають можливість контролювати будь-які зміни в банківській діяльності, а не просто відстежувати одержані заплановані результати. Зазначений комплексний підхід передбачає першочергові (стратегічні) і другорядні показники, які в дійсності є всі важливими, однак повинні мати певні пріоритети задля досягнення встановлених цілей [33].

Також для визначення ефективності банківських установ використовують систему управління EVA, яка з'явилася наприкінці XX століття і є результатом розвитку такої концепції управління, яка відтворює процес створення вартості. Найбільш відомими показниками на основі EVA та EVA-based management є наступні: "...економічна додана вартість (Economic Value Added, EVA), грошова додана вартість (Cash Value Added, CVA), ринкова додана вартість (Market Value Added, MVA) і дохідність інвестицій на основі грошового потоку (Cash Flow Return on Investment, CFROI)" [61].

Таким чином, спираючись на проведені дослідження щодо використання оціночних індикаторів ефективності банківських установ, доцільно зробити такі узагальнення.

По-перше, при оцінюванні ефективності діяльності банківських установ потрібно орієнтуватися на всі види ефективності, зокрема на пов'язані з фінансовою результативністю банківських установ, ефектом масштабу та ефективністю менеджменту банків, тому ще дасть можливість сформулювати ціліснішу точку зору на формування стратегії розвитку банку, метою якої є забезпечення максимальної ефективності в умовах подолання кризових явищ.

По-друге, в аспекті використання широко застосовуваних коефіцієнтів ефективності банківських установ, таких як прибуток, рентабельність активів і капіталу, процентна маржа, можна зробити висновок, що високі результати за наведеними коефіцієнтами дає змогу забезпечити стабільність банківського бізнесу. При цьому стабільний розвиток банківської установи в довгостроковому періоді дає змогу сформулювати глобальні стратегії банківської установи і встановити на цій основі стратегічні цілі та завдання для всіх напрямків діяльності банківської установи.

По-третє, застосування нормативної методики визначення ефективності діяльності вітчизняних банків, встановлена НБУ, дає змогу використовувати її в якості допоміжного, а не основного інструменту, пов'язаній з визначенням ефективності діяльності банків в умовах посткризової трансформації глобальної економіки та в зв'язку з переважною її спрямованістю на визначення фінансового стану банківської установи, а не ефективності її діяльності.

По-четверте, за допомогою використання системи економічних показників можна оцінити ефективність банківської установи та якість управління нею в цілому, однак цих показників недостатньо, щоб в повній мірі здійснити оцінку деяких специфічних напрямків діяльності банку. В трансформаційних умовах глобальної економіки такий підхід має важливе

значення: формується цілісне стратегічне бачення діяльності банківської установи і завдання, які спрямовані на втілення конкретних планів.

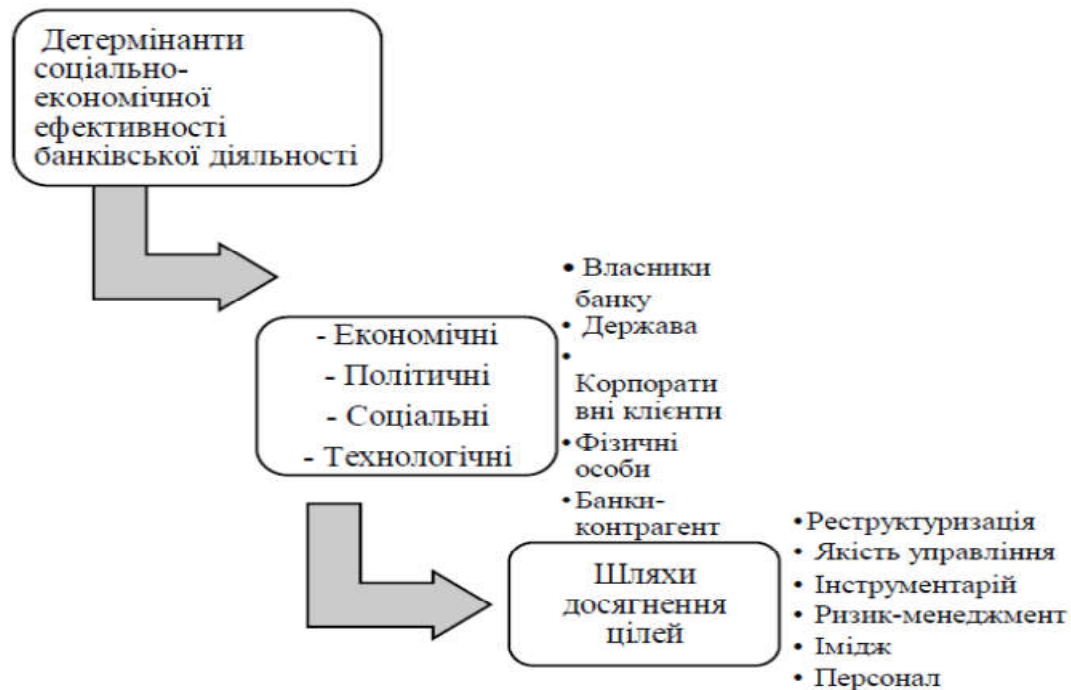
Система показників, які характеризують ефективність діяльності банківської установи, буває різною в залежності від групи кінцевих показників і цілей, які ставить перед собою конкретний банк. Ефективність є узагальнюючим, інтегральним показником, який формується під впливом дії різноманітних чинників. Саме тому доцільно виокремити чотири аспекти ефективності: економічний, соціальний, технологічний і політичний. Економічний аспект ефективності показує ступінь реалізації виробничих відносин і охарактеризовує ефективність виробництва. Соціальний аспект характеризує соціальний розвиток, тобто ступінь рівня життя населення. Технологічний аспект ефективності характеризує використання ресурсів виробництва. Політичний аспект відображає виконання владою функцій і її сприйняття суспільством. Враховуючи важливість загальноекономічного змісту ефективності, пріоритетним її напрямом є соціально-економічний контекст.

Саме в цьому аспекті і визначено сучасні детермінанти соціально-економічної ефективності діяльності банківських установ. Пріоритетним напрямом стратегії розвитку банківської системи України є посилення ролі банківських установ у вирішенні соціальних проблем і розвиток соціально орієнтованих банківських послуг (рис. 2.2). Умовами ефективності є сумісність факторів між собою та з зовнішнім середовищем.

Ці чинники стосуються таких суб'єктів: держави, власників банку, банків-контрагентів, приватних клієнтів та менеджерів. Розвиток соціально орієнтованих банківських послуг і посилення значення банків у вирішенні соціальних проблем на сьогодні є одним із пріоритетних напрямків стратегії банківської системи України. Період посткризового відновлення банківської системи є часом нових рішень і нових стратегій, серед яких ключову роль відіграватиме корпоративна соціальна відповідальність. При цьому сектор соціального кредитування займає помітніше місце серед банківських послуг

населенню, що передбачає досить значну конкурентну боротьбу між банківськими установами, які пропонують різноманітні кредитні продукти. Саме через це на соціальному кредитуванні спеціалізуються деякі вітчизняні банки, тим більше, що це є нова ніша ринку банківського кредитування, адже ринок соціального кредитування є далеко не насиченим.

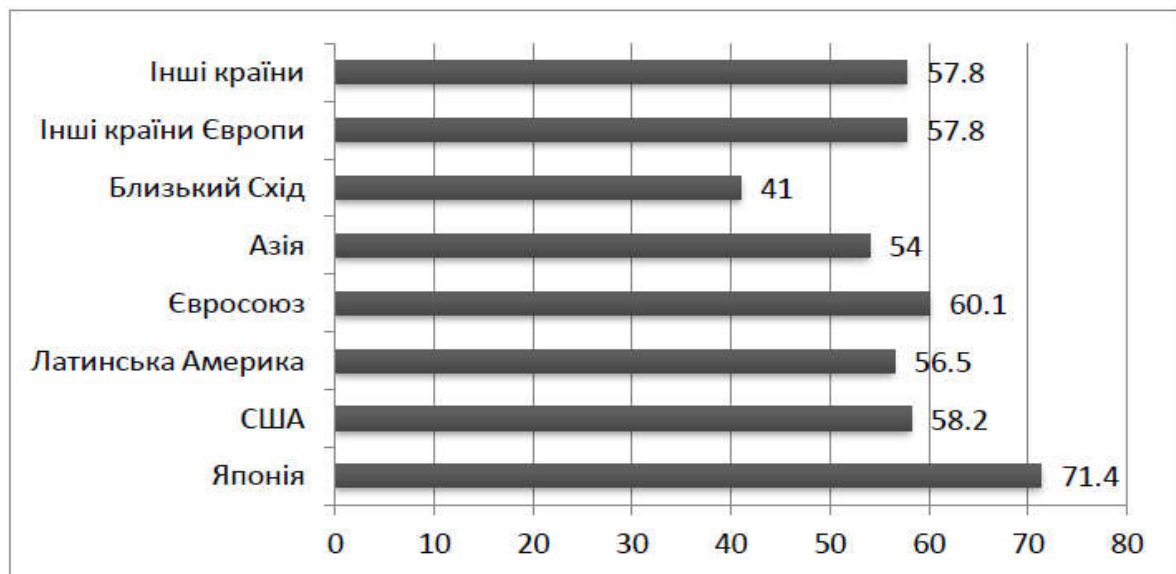
Рис. 2.2. Детермінанти соціально-економічної ефективності банківської діяльності [30; 31]

Однак, у сфері соціального кредитування є невирішені юридичні проблеми, пов'язані з недостатністю нормативної бази, відсутністю необхідної правової практики, а також невисокої культури соціального кредитування населення.

Задля підвищення ефективності діяльності банківських установ в умовах глобальної нестабільності необхідно втілювати корпоративну соціальну відповідальність найбільш ефективними шляхами. Для цього потрібно створити більш розвинену та сильну структуру корпоративного управління для сталого розвитку, бути частиною нової культури в аспекті міжнародного бізнесу, набути статус надійного партнера і відповідального члена суспільства.

Для визначення ефективності діяльності банківських установ, як вище відзначено, використовують показник Cost to Income Ratio (CIR), що має

декілька методик розрахунку, однак, як правило, дорівнює частці операційних витрат в операційних доходах банку. Значення цього показника змінюється в залежності від розміру банку й регіону, в якому він працює. Згідно з статистикою, кращі значення цього показника (25–37 %) мають ті банківські установи, що працюють на Близькому Сході, і це можна пояснити їх незначною кількістю в країнах цього регіону і припливом в ці країни нафтодоларів (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Показник cost/income за регіонами (%) у 2019 році [67]

Найменш ефективними у світі залишаються японські банки із розміром зазначеного показника 71,43 %, незважаючи на значне його зниження в останні роки (більше ніж на 10 % у порівнянні з 2019 р.). Також одним з найнижчих показників характеризуються польські банки (70,85 %), хоча значення цього показника покращилось більше, ніж на 6 % за 2014-2020 рр. Водночас банки Бельгії показують протилежну тенденцію, погіршивши CIR з 62,42 до 67,8 % [67].

Глобальна фінансово-економічна криза і посткризові трансформаційні процеси здійснили суттєвий вплив на банківську систему. Посилення наслідків глобальних кризових явищ посилюються в Україні в період 2013-2016 років, коли в ситуації політично-економічної турбулентності банківський сектор пережив найскладніший період свого існування. Такі обставини є новими викликами до

сучасного менеджменту і систем забезпечення ефективності банківських установ, для подолання яких потрібно імплементувати якісно нові імперативи розвитку банківських установ, до яких доцільно віднести: 1) зміну стратегічних пріоритетів, цілей і моделей розвитку банківських установ, створення фінансових банкоцентричних екосистем як концепції інноваційного розвитку банківських установ; 2) підвищення стандартів корпоративної соціальної відповідальності і етики банківського бізнесу; 3) інституційна гармонізація діяльності банківських установ в Україні з сучасними європейськими і світовими стандартами; 4) ризик-орієнтоване управління банківською установою як ключова вимога сучасності.

На сучасному етапі розвитку комплексне оцінювання фінансового стану банків здійснюється згідно з рейтинговою системою CAMELSO НБУ, механізм застосування якої визначено в нормативних документах НБУ стосовно рейтингового оцінювання банківської установи за рейтинговою системою CAMELSO, схваленим рішенням правління НБУ від 1 листопада 2016 року № 393-рш «Про схвалення процедур інспектування». Доцільно зазначити, що комплексне рейтингове оцінювання банківської установи здійснюється на підставі рейтингових оцінок за кожним з цих складових елементів. Кожен компонент рейтингової системи оцінюється за чотирибальною шкалою, в якій найвищою оцінкою є "1", а найнижча є "4" [51]. Однак, ця методика в більшій мірі спрямована на визначення фінансового стану банківської установи, а не ефективності її діяльності, а тому може застосовуватись як допоміжний, а не основний інструмент.

2.3. Сучасні тенденції розвитку української банківської системи в умовах глобалізаційних процесів

Наведемо рейтинг найнадійніших банків України на початок 2021 року, який складено на основі офіційної статистики вітчизняних банків, наданої НБУ, який показано в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Рейтинг вітчизняних та іноземних банків на початок 2021 року [44]

№	Банк	Країна-партнер
1	Райффайзен банк Аваль	Raiffeisen Bank, Австрія
2	Креді Агріколь Банк	Credit Agricole, Франція
3	УкрСиббанк	BNP Paribas Group, Франція
4	Сітібанк Україна	Citigroup, США
5	ОТП Банк	OTP Bank, Угорщина
6	Кредобанк	PKO Bank Polska, Польща
7	ПроКредит Банк	ProCredit Bank, Німеччина
8	Приватбанк	державний, Україна
9	Ощадбанк	державний, Україна
10	Укргазбанк	державний, Україна

Зазначимо, що станом на 1.01.2021р. в Україні ліцензію НБУ отримали 74 банківських установи (з них 33 банків з іноземним капіталом). Впродовж 2021 року зменшилась кількість функціонуючих банків на 1 банк, а якщо порівнювати з початком 2014 року – то на 106 банків [44]. При цьому, за версією НБУ, Ощадбанк та Укрексімбанк є системно важливими державними банками. Зрозуміло, що головними критеріями системної важливості банківської діяльності є загальний розмір активів, зобов'язань, системні взаємозв'язки в банківському секторі та загальний обсяг кредитування важливих секторів економіки [11].

Основним абсолютним показником ефективності банківської діяльності є зростання чи зниження чистого прибутку. Аналітичні дані про тенденції в отриманні прибутків банківськими установами наведено на рис. 2.4. Як свідчать дані рис. 2.4, фінансовий результат вітчизняних банків впродовж тривалого періоду, включно по 2017 р., був від'ємним, а діяльність банківських установ – збитковою. Така негативна тенденція зростання збитковості банківських установ у 2017 р. була переломною, і саме з цього року банківські установи почали покращувати свій фінансовий результат, хоча прибуток ще не отримали. Чистий прибуток банківські установи сукупно за системою змогли отримати лише в 2018 р.

Рис. 2.4. Фінансовий результат вітчизняних банківських установ (млрд. грн.) та прибутковість капіталу (ROE) [44]

Протягом 2019 р. прибуток банківської системи України зростає, але впродовж 2020 та 2021 рр. темпи зростання сповільнилися. Оскільки з квітня 2020 р. в економіці країни, в тому числі і в банківській системі стали відчутними наслідки пандемії і введених карантинних заходів щодо скорочення кредитного портфеля та зниження доходності банківських установ. Але слід зазначити, що на відміну від попередніх криз, протягом 2020-2021рр. зросли обсяги депозитів юридичних та фізичних осіб. Національний банк України також сприяє безболісному проходженню вітчизняними банками і позичальниками поточної кризи, однак вимагає від банківських установ здійснювати належну оцінку ризиків учасниками ринку і аналізує якість проведених реструктуризацій. У 2020 р. банківські установи України одержали 41,3 млрд. грн чистого прибутку, що є на 29% менше аналогічного періоду минулого року (2019р.), коли банківський сектор отримав 58,4 млрд. грн. прибутку. Отже, коронакриза все-таки погіршила фінансовий стан вітчизняних банків, однак менш відчутно, ніж очікувалося навесні 2020 р.

В цілому створення резервів за очікуваними збитками було основною причиною погіршення прибутковості банківських установ в 2020 році. Багато банків визнали погіршення якості своїх активів через фінансові труднощі своїх

клієнтів-позичальників. Через цю причину в 2020 р. зросли відповідні витрати банківських установ України на резерви за кредитами на 91% у порівнянні з 2019р.

Загальне зниження бізнес-активності під час карантинних заходів та падіння попиту на кредити і банківські послуги негативно вплинули на отримання банками процентних і комісійних доходів, особливо в другому кварталі 2020р. Однак після короткострокового падіння на 1,5% за результатами I півріччя 2020р., в II півріччі 2020р. чистий комісійний дохід відновився і загалом за рік він виріс на 5,8%. Це відбулося переважно через значне зростання безготівкових операцій. Чистий процентний дохід був стійким і зростав впродовж усього 2020 р., при цьому його сповільнення спостерігалось в II кварталі 2020р. та істотне прискорення в IV кварталі 2020 р. У річному вимірі в 2020р. відбулося зростання чистого процентного доходу на рівні 7% проти 8% в 2019 році.

До найбільш прибутковіших банківських установ України станом на 1 січня 2021 року належать такі (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Рейтинг найприбутковіших банків України на 01.01.21 (тис.грн) [44]

<i>№</i>	<i>Банк</i>	<i>Прибуток до оподаткування</i>
1	ПриватБанк	22 847 507
	Ощадбанк	4 798 503
2	Райффайзен Банк Аваль	4 197 230
3	ПУМБ	2 805 482
4.	ОТП Банк	2 147 070
4	УкрСиббанк	1 443 335
5	СІТІ Банк	1 319 515
6	Креді Агріколь Банк	984 115
7	Альфа-Банк	872 785
8	Укргазбанк	864 479

Доцільно також зазначити, що кількість збиткових банків в Україні протягом аналізованого періоду не виросла. Так, у 2020 році більшість вітчизняних банків були прибутковими (65 із загальної кількості 73) і

одержали чистий прибуток у розмірі 47,7 млрд. грн, що дало змогу перекрити збитки 8 банків на загальну суму 6,4 млрд. грн.

Отже, банки проходять коронакризу упевнено та з істотним запасом міцності. Незважаючи на загальний спад ділової активності та зниження вартості ресурсної бази, вітчизняний банківський сектор залишається високодохідним.

За результатами 2020 року операційна доходність вітчизняних банківських установ була високою, а кредитні збитки не надто високими. АТ КБ "Приватбанк" отримав 61% усього прибутку банківського сектору (25,3 млрд. грн), а п'ять найприбутковіших банків - 89% прибутку. Дещо погіршився фінансовий результат банківського сектору в IV кварталі 2020 р. із-за підвищених відрахувань в резерви. У жовтні-грудні 2020 р. чистий фінансовий результат банківських установ становив 3,7 млрд.грн, і це було менше на 73% у порівнянні з 3 кварталом 2020 р. Найбільш збиткові вітчизняні банки станом на 1 січня 2021 р. представлено в табл. 2.5.

Якщо проаналізувати показник рентабельності активів (ROA), то він показує від'ємне значення, починаючи з 2009 р. Винятками стали 2012–2013 рр. У цей період часу ROA з мінімальними показниками 0,48% та 0,26% відповідно показував незначну прибутковість банківських активів. Знову зріс показник прибутковості активів (ROA) лише в 2018 р. Надалі, у 2019 р. тривало його зростання до 4,72%, хоча темпи другий рік поспіль сповільнювалися. У 2020 р. значення цього показника становило 4,26%, а станом на 1 червня 2021 р. – 3,11% (рис. 2.5).

Що стосується такого показника, як банківські активи, то протягом 2016-2018 рр. активи платоспроможних банків зросли лише на 8,5 % до 1 360,8 млрд.грн. [139]. Проте вже протягом наступних років спостерігається їх зростання. Так, вже впродовж 2020р. активи банківської системи виростили на 5% до 1,56 трлн. грн порівняно з аналогічним періодом 2019 р. Починаючи з 2020 р. активи працюючих вітчизняних банків зменшились на 1,8%. При цьому

сукупні активи банківських установ, які не скоректовані на резерви за активними операціями, становили 2 трлн. грн.

Таблиця 2.5

Найбільш збиткові банки України станом на 01.01.21 (тис.грн) [44]

№	Банк	Збиток до оподаткування
1	Укрексімбанк	-3 173 043
2	Промінвестбанк	-671 336
3	Правексбанк	-147 810
4	БТА БАНК	-81 026
5	Юнекс Банк	-28 069
7	Український банк реконструкції і розвитку	-14 771
8	Оксі банк	-11 786
9	БАНК ТРАСТ-КАПІТАЛ	-6 204
10	АП БАНК	-5 735
11	АЛЬПАРИ БАНК	-5 403

За даними рис. 2.4 можна зробити висновок, що чисті активи приватних банків в 2020р. показали зростання в розмірі 48%. Частка державних банків на ринку, хоча має тенденцію до скорочення, однак і надалі залишається ще високою: на кінець вересня 2021р. вона становила 47,5% чистих активів і 56,9% депозитів фізичних осіб банківського сектору. Приватні та іноземні банки нарощували частку банківських активів.

Рис. 2.5. Загальні активи банківських установ України (млрд. грн.) та рентабельність активів (ROA) [44]

Як випливає зі статистики НБУ за підсумками 2020 р. в найбільшому розмірі чисті активи збільшили Приватбанк (+73 млрд.грн, або +23%),

Укрексімбанк (+52 млрд. грн, або +37%), Альфабанк (+26 млрд. грн, або +36%), та інші банки[44].

У табл. 2.6 наведено десять найбільших банків за величиною активів. До банків, які зменшили обсяг своїх активів належать такі банки: Ощадбанк (-15 млрд. грн, або -6 %), Сітібанк (-3,6 млрд. грн, або -11%), ІНГ Банк (-1,8 млрд. грн, або -13%), Ідея Банк (-311 млн. грн, або -5,8%), Промінвестбанк (-30 млн. грн, або -0,4%) [44]. Доцільно зазначити, що на обсяг активів банківських установ передусім вплинула зміна курсу іноземної валюти: на 01.01.2021 офіційний курс був 28,27 грн/дол, а на 01.01.2020 - 23,68 грн/дол.

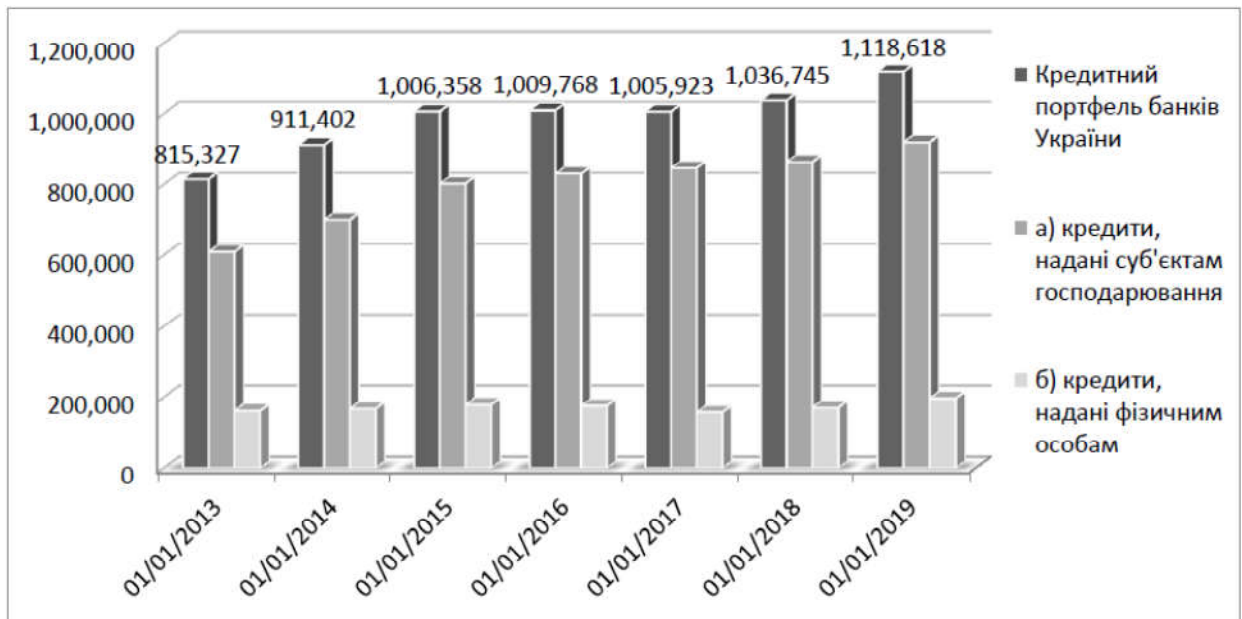
Найвагоміший внесок у зростання чистих активів вітчизняних банків зробило зростання державних цінних паперів. Зокрема, зростання ОВДП дало змогу вітчизняним банкам отримати дві третіх номінального річного зростання чистих активів і майже 80% у 4 кварталі 2020р. Так, в останні дні грудня 2020р. уряд здійснив значні бюджетні видатки, що здало можливість вітчизняним банкам наростити їх ліквідність та їх вкладення в депозитні сертифікати НБУ.

Таблиця 2.6

Найбільші банківські установи України за величиною активів на 01.01.21 (тис. грн) [44]

№	Банк	Збиток до оподаткування
1	ПриватБанк	572 448 057
2	Ощадбанк	271 908 631
3	Укрексімбанк	237 277 674
4	УКРГАЗБАНК	167 751 760
5	Райффайзен Банк Аваль	108 513 066
6	АЛЬФА-БАНК	99 492 354
7	ПУМБ	81 833 590
8	УКРСИББАНК	70 480 532
9	СБЕРБАНК	66 317 411
10	ОТП БАНК	59 959 434

Протягом 2019-2020 рр. вітчизняні банківські установи також активно надавали кредити юридичним і фізичним особам (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Зміна кредитного портфеля вітчизняних банків в розрізі юридичних і фізичних осіб[44]

У таблиці 2.7 наведено рейтинг перших десяти найбільших банків за кредитами юридичним особам станом на 1 січня 2021 року.

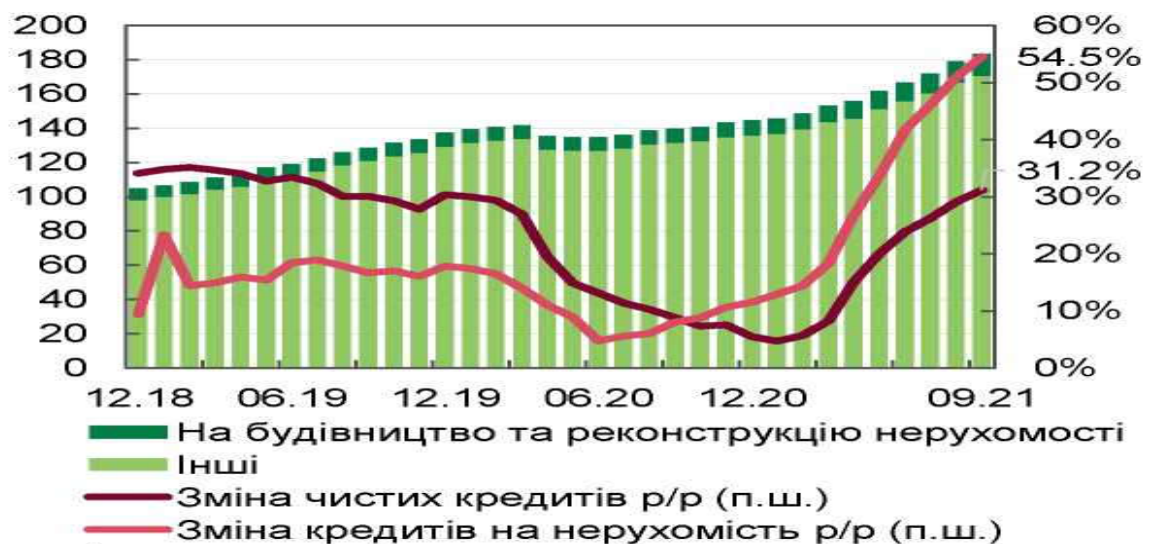
№	Банк	Кредити фізичним особам
1.	Ошадбанк	57 334 464
2.	Укрексімбанк	50 498 586
3.	УКРГАЗБАНК	39 412 716
4.	Райффайзен Банк Аваль	38 691 807
5.	АЛЬФА-БАНК	25 662 67
6.	ПУМБ	21 996 238
7.	КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК	21 004 372
8.	ПРОКРЕДИТ БАНК	19 160 748
9.	ОТП БАНК	19 067 770
10.	УКРСИББАНК	18 098 573

Незважаючи на те, що зростання чистого гривневого кредитного портфеля населення у першому півріччі 2020 р. різко зменшилось через карантинні обмеження, однак за підсумками 2020р. питома вага кредитів фізичним особам у чистих активах вже перевищила докризовий рівень і зростає швидкими темпами надалі - біля 30% у річному вимірі. Також у другому півріччі 2020р. банківські установи України активізували саме кредити на купівлю житла, і це зростання відбувалось швидшими темпами, ніж споживче кредитування (рис. 2.9).

Таблиця 2.7

Найбільші банки за кредитами юридичним особам станом на 1 січня 2021 року, тис. грн [44]

№	Банк	Кредити фізичним особам
1.	Ощадбанк	57 334 464
2.	Укрексімбанк	50 498 586
3.	УКРГАЗБАНК	39 412 716
4.	Райффайзен Банк Аваль	38 691 807
5.	АЛЬФА-БАНК	25 662 67
6.	ПУМБ	21 996 238
7.	КРЕДИ АГРИКОЛЬ БАНК	21 004 372
8.	ПРОКРЕДИТ БАНК	19 160 748
9.	ОТП БАНК	19 067 770
10.	УКРСИББАНК	18 098 573

Рис. 2.9. Зміна чистих гривневих кредитів фізичним особам, млрд грн [44]

У таблиці 2.8 наведено рейтинг перших десяти найбільших банків за кредитами фізичним особам станом на 1 січня 2021 року.

Зобов'язання банків у 2020 р. збільшувалися за рахунок клієнтських коштів та підтримки ліквідності з боку НБУ (рис.2.10). У IV кварталі 2020р. обсяг кредитів рефінансування зріс втричі, а їх частка в зобов'язаннях зросла на 2.5%. Водночас кошти підприємств та населення залишалися головним джерелом ресурсної бази банків – 84,6% зобов'язань.

Таблиця 2.8

Найбільші банки за кредитами фізичним особам станом на 1 січня 2021 року, тис. грн [44]

№	Банк	Кредити фізичним особам
1	ПриватБанк	42 790 543
2	Альфа-Банк	18 029 920
3	Універсал Банк	13 337 494
4	ПУМБ	13 203 565
5	Ощадбанк	8 739 338
6	ОТП Банк	7 021 102
7	Райффайзен Банк Аваль	6 036 870
8	Кредобанк	5 823 244
9	А – БАНК	5 712 178
10	КРЕДИ АГРИКОЛЬ БАНК	4 565 206

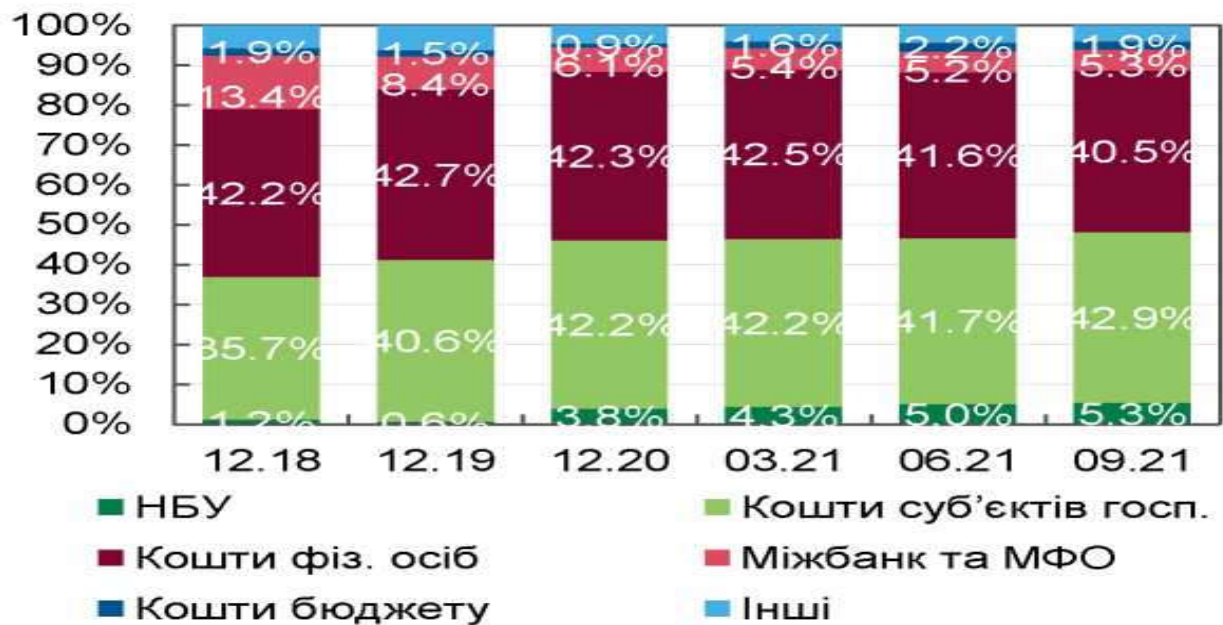

Рис. 2.10. Структура зобов'язань банківських установ [44]

У 2020 році у вітчизняних банківських установах зростали депозити в національній валюті. Відплив коштів з банківських депозитів на початку коронакризи тривав менше двох тижнів. Однак, в умовах невизначеності, яку спричинила пандемія, каталізатором зростання були депозити до запитання, обсяг яких зріс на 49%. Найбільш істотним було зростання депозитів в приватних банках, але передусім у Приватбанку У підсумку в строковій структурі депозитів у національній валюті на кінець року 55,2% становили депозити до запитання. Хоча значно дешевші депозити населення в іноземній

валюти протягом IV кварталу 2020р. й зростали, однак за результатами 2020р. їх обсяг майже не змінився.

У таблиці 2.9 подано динаміку абсолютних показників діяльності вітчизняних банків за 2006–2020 роки. Як свідчать дані табл. 2.9 ефективність функціонування банківської системи загалом знизилась. До того ж можна констатувати факт присутності економічної кризи, основними чинниками впливу якої були: пандемія COVID 19, загальноекономічна дестабілізація; загрозливий вплив «тіньової» економіки; низька капіталізація банків; зниження довіри населення до банків; значний обсяг проблемних активів на балансі банків тощо.

Таблиця 2.9

Абсолютні показники діяльності банків за 2007–2020 роки [44]

Рік	Депозити	Зобов'язання	Кредити	Активи	Власний капітал	Прибутки/ збитки
2007	275 477	529 818	485 368	599 396	69 578	6 620
2008	357 147	806 823	792 244	926 086	119 263	7 304
2009	325 210	765 127	747 348	880 302	115 175	-38 450
2010	414 771	804 363	755 030	942 088	137 725	-13 027
2011	492 418	898 793	825 320	1 054 280	155 487	-7 708
2012	566 553	957 872	815 327	1 127 192	169 320	4 899
2013	668 674	1 085 496	911 402	1 278 095	192 599	1 436
2014	677 743	1 168 829	1 006 358	1 316 852	148 023	-52 966
2015	720 704	1 150 672	1 009 768	1 254 385	103 713	-66 600
2016	807 066	1 132 515	1 005 923	1 256 299	123 784	-159 388
2017	882 055	1 172 723	1 036 745	1 333 831	161 108	-26 491
2018	915 035	1 205 114	1 118 618	1 360 764	155 650	21 726
2019	1050748	1293606	1033539	1494460	190313	59600
2020	1328520	1612174	963664	1822814	225420	41300

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Ефективність є багатокомпонентною системною характеристикою, яка має відображати всі сторони функціонування та розвитку банківських установ і визначатися успішністю досягнення цілей «магічного трикутника» та потенціалом стійкості банківської системи, який залежить від ендогенних і екзогенних чинників. Тому базовими та найбільш впливовими визначені такі критерії забезпечення ефективності банківської системи: достатній і стабільний рівень прибутковості діяльності (ROA і ROE); достатній рівень ліквідності та платоспроможності; надійність (допустимий рівень ризику), що характеризує спроможність банківських установ поглинати збитки; стабільний розвиток банківського сектору, що передбачає як позитивні якісні, так і кількісні зміни в банківському секторі; результативність взаємодії банківської системи із системами вищого порядку (макроекономічною, фінансовою, в тому числі й з державними фінансами); високий рівень конкуренції у банківській системі. Усі критерії ефективності створюють єдине ціле, і низьке значення, або недотримання хоча б одного із зазначених критеріїв ефективності свідчить про недостатню ефективність банківської системи в цілому.

2. Проаналізовано основні тенденції вітчизняної банківської системи за 2014–2020 роки. Результати дослідження за основними критеріями оцінки ефективності банківської діяльності дають змогу дійти висновку, що станом на 1.01.2021 р. в цілому по банківській системі банки працюють ефективно, оскільки банківський менеджмент загалом має можливості справитись із завданням забезпечення наявності і збільшення прибутків. Однак, це підтверджується зростанням не лише прибутку в абсолютному значенні, але й передусім показників ROE та ROA. Такий результат досягнуто, передусім, завдяки виведенню проблемних банків з банківського ринку. У 2018 р. вітчизняний банківський бізнес вийшов із кризи, став прибутковим, а у 2020 р. продовжує надалі розвиватися.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Покращення системи управління банківською діяльністю в контексті забезпечення ефективності вітчизняних банків

Аналіз чинників впливу на ефективність банківського сектору України та основних показників банківської діяльності, що відображають його ефективність дало змогу зробити висновок про необхідність комплексного підходу щодо покращення системи управління банківською діяльністю.

Доцільно зазначити, що одним із перших напрямів удосконалення системи управління діяльністю банківських установ в контексті підвищення її ефективності є саме регулювання участі банківських установ з іноземним капіталом у банківській системі держави. Рівень допуску та різновиди операцій банків з іноземним капіталом регулюються в залежності від їх цілей, розробленої стратегії, а також нормативно-правових актів приймаючої країни і мають достатньо різні підходи (табл. 3.1).

З точки зору забезпечення ефективності банківської системи важливо є прийняття нових законів та внесення змін в існуючу законодавчу базу, що пов'язано зі зниженням кредитних ризиків банку. Однією з основних змін до ЗУ «Про банки і банківську діяльність» [48] є введення обмежень на доларизацію всього кредитного портфеля, оскільки доларизація спричинить не лише валютні ризики, але й кредитні ризики при умові погіршення економічної ситуації в країні. Тому обмеження кредитів в іноземній валюті підвищить ефективність банківської системи щодо зниження ризиків та частки проблемних кредитів. Загалом, валютні кредити мають надаватись лише тим юридичним особам, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність.

Крім того, для захисту прав банківських позичальників необхідно прийняти Закону України «Про банкрутство фізичної особи». Інститут банкрутства фізичних осіб успішно функціонує в Західній Європі та США. Перевагою цього закону є те, що він, з одного боку, дає можливість боржнику

захиститись від свавілля банків чи колекторських компаній, а з іншого боку, гарантує банкам повернення основної частини боргу. Це могло б стати досить дієвим засобом врегулювання відносин між фізичною особою (боржником) та банком (кредитором).

Таблиця 3.1

Елементи механізму регулювання іноземного банківського капіталу у країнах світу [43]

№ п/п	Елементи механізму державного регулювання іноземного банківського капіталу	Країни запровадження
1	Квотування частки банків-нерезидентів у загальному статутному капіталі або в активах національної банківської системи	Індія, Індонезія, Малайзія, Республіка Корея, Філіппіни
2	Встановлення максимального рівня участі банку-нерезидента в статутних капіталах національних банків	Бразилія, Індія, Малайзія, Мексика, Норвегія, Таїланд
3	Встановлення мінімального розміру капіталу для банку-нерезидента, який бажає відкрити філію або дочірню установу	Китай, Росія, Білорусь
4	Встановлення мінімального розміру капіталу дочірнього банку або філії банку-нерезидента	Практикується в більшості країн
5	Квотування ліцензій на відкриття дочірнього банку або філії банку-нерезидента	Індія, Філіппіни, низка штатів США
6	Оцінювання економічної доцільності відкриття банку-нерезидента	Бразилія, Малайзія, Республіка Корея, Чилі
7	Встановлення обмежень на проведення окремих банківських операцій у національній або іноземній валюті для дочірніх банків або філій банку-нерезидента	Бразилія, Індонезія, Канада, Китай, Республіка Корея
8	Встановлення обмежень на проведення окремих транскордонних банківських операцій	Словаччина, Таїланд, Чехія, Чилі
9	Квотування частки фізичних осіб-нерезидентів серед працівників дочірнього банку та філії банку-нерезидента	Практикується у більшості країн

Наступним напрямком покращення системи управління банківською діяльністю є розширення участі НБУ в розвитку банківської системи. Основним напрямом діяльності НБУ є підвищення ефективності банківського регулювання та нагляду за банківською діяльністю в сфері використання кредитів рефінансування, диверсифікації кредитів, доларизації кредитного портфеля тощо. Також НБУ має здійснювати ефективне управління ліквідністю банківських установ, тобто створення умов для оптимального розподілу ліквідності в економіці через встановлення низьких відсоткових ставок за

депозитними сертифікатами з метою стимулювання банківських установ розміщувати кошти в реальний сектор економіки. Ефективними заходами для стимулювання економічного зростання, а отже, і виконання банківськими установами своїх функцій, є запровадження структурного рефінансування, створення банків розвитку, формування державних програм розвитку і надання гарантій за банківськими кредитами реальному сектору економіки, а також удосконалення системи страхування банківських позик. Саме таким чином можна підвищити рівень ефективності банківської діяльності в макроекономічному контексті.

Важливим аспектом у цьому аспекті є удосконалення механізму рефінансування. Передусім необхідно звернути увагу на вибір банків, що отримуватимуть кредити рефінансування, оскільки в Україні цей механізм не є прозорим, бо відсутні в публічному доступі пояснення рішень НБУ щодо видачі чи невидачі кредитів тим чи іншим банкам. Тому одним з напрямів вирішення цього аспекту є рейтингування банків, яке дасть змогу визначити, кому надати перш за все кошти рефінансування. Для цього необхідна державна рейтингова структура, як незалежний орган, чи орган який входить до структури НБУ чи Фонду гарантування фізичних осіб. Для її створення можна скористатися рейтинговими ефективними методиками як зарубіжних, так і вітчизняних рейтингових агентств. Основне, щоб результати рейтингування були у відкритому доступі, що сприятиме, збільшенню довіри населення до банків та стимулюватиме самі банки здійснити оптимізацію своєї діяльності і адекватно оцінювати її ризиковість.

На наш погляд, створення єдиної національної рейтингової структури дасть змогу вирішити проблеми якості оцінки та управління ризиками банків, і це є надто актуальним у періоди фінансової кризи 2007-2009 рр., економічної кризи 2014-2017 рр. в Україні та коронакризи внаслідок світової пандемії COVID 19.

Окрім оцінювання банківської діяльності, рейтингова структура дасть змогу оцінити якість кадрового менеджменту в банках. Зокрема, через

здійснення тестування та використання кейсових методів можна не лише оцінити кваліфікацію персоналу, але й його здатність справлятися з проблемами в конкретних ситуаціях (приміром, у кризовій ситуації з банківською установою). Через проведення опитування можна також проаналізувати стан соціального забезпечення працівників, умови праці тощо[33].

Важливу роль в процесі управління ефективністю банківської системи мають підходи до зростання строковості ресурсів. У цьому контексті на першому плані має бути рівень довіри до банківської системи, хоча впровадження довгострокових ощадних іпотечних сертифікатів може покращити ситуацію. Емісію ощадних іпотечних сертифікатів мають здійснювати державні банки і банки, які можуть приймати участь у державних програмах іпотечного кредитування. Ощадний іпотечний сертифікат передбачатиме нагромадження коштів на перший внесок для одержання іпотечного кредиту в межах державної іпотечної програми.

Окрім цього, можна виділити також і такі концептуальні напрями підвищення ефективності банківської діяльності.

1. Удосконалення системи ризик-менеджмент банку. Йдеться про оптимізацію структури банківського балансу в напрямку підвищення якості активів; пошук оптимального співвідношення “ризик – дохід” з урахуванням вимог регулятивних органів, врахування інтересів акціонерів та менеджерів. Також результатом введення нового стандарту бухгалтерської звітності МСФО 9 став той факт, що банкам стало не вигідно мати в своєму портфелі проблемні кредити. Своєчасне погашення чи продаж проблемних кредитів дасть змогу банківським установам вивільнити ресурси та сконцентрувати увагу на важливіших стратегічних напрямках банківської діяльності [23].

2. Реструктуризація або ж оптимізація організаційної структури банку, покращення системи управління банком з врахуванням особливостей банківської політики, різновидів продуктових та клієнтських стратегій, а також можливостей їх реалізації. При цьому банки можуть здійснювати структурні і

технічні зміни відповідно з вимогами регулюючих органів, а також з оптимізацією і скороченням витрат. На даний момент банки зосереджуються як на реалізації традиційних методів щодо скорочення витрат, наприклад, як реорганізація діяльності та оптимізація персоналу, так і на пошуку нових цифрових інструментів задля скорочення витрат тощо.

3. Покращення інструментів та технологій управління передбачає комплексне покращення банківських технологій. Однак важлива роль у цьому напрямі належить аспектам удосконалення інструментарію та методів управління, інформаційного забезпечення банківської діяльності, програмних продуктів і технологій, що сприяють процесам аналізу, прогнозування, планування й прийняття рішень на всіх рівнях управління. Правильний підхід до використання інноваційних технологій допоможе банкам стати гнучкішими і ефективнішими, а також допоможе їм підготуватися до майбутніх змін.

4. Удосконалення кадрового потенціалу банку, підвищення вимог щодо кваліфікації його управлінського персоналу. Із змінами в банківській сфері будуть змінюватись вимоги банків до персоналу. Цифрова трансформація стосуватиметься як чисельності банківського персоналу, так і вимог до кваліфікації кадрів. Також в банках зростає попит на високоякісне персоналізоване обслуговування. Це в свою чергу вимагає пошуку спеціалістів, які мають навички емпатії, вміють формувати і підтримувати відносини з клієнтами і можуть працювати з різними клієнтами.

5. Реалізація заходів, які покращують ділову репутацію і створюють унікальний імідж банківської установи та довіру до нього. Існують такі способи створення міцної репутації для банку. По-перше, це покращення комунікаційних зв'язків як у самому банку, так і з клієнтами передусім через донесення до банківських працівників розуміння стратегії, місії, корпоративної культури поведінки, а також позитивне представлення бренду і своєчасне реагування на масові звернення клієнтів і інвесторів. По-друге, обслуговування клієнтів та інші дії мають бути послідовними і відповідати оголошеним стандартам банківської діяльності. По-третє, необхідно постійно працювати над

вдосконаленням процесів задля утримування вже існуючих та залучення нових клієнтів, а також потрібно покращувати якість обслуговування клієнтів і налагоджувати прямі контакти з ними. По-четверте, необхідна відповідність очікуванням. Клієнти очікують від банків активного якісного управління, відповідних продуктів і послуг, відкритості до інновацій, а також задовільного фінансового стану. І насамкінець, необхідно активно застосовувати соціальні мережі.

6. Підвищення якості управління на основі контролінгу, тобто аналізу і моніторингу всіх інформаційних потоків банку, що дає змогу підвищити якість системи управління[24].

3.2. Імплементация світових інноваційних практик управління ефективністю банківської діяльності

На сьогодні вплив цифрових технологій, зміна світових тенденцій в регулюванні банківських установ та потужність передової аналітики визначають інновації у банківській діяльності [9]. Доцільно зазначити, що відбувається значне розширення за межі традиційних послуг, продуктів і каналів, тому що значного поширення набувають відкриті API (інтерфейси прикладної програми) [52], штучний інтелект (II) [45], інтернет речей (IoT) [52] та інші партнери FinTech/banking [60].

Останнім часом заслуговує на увагу створення зарубіжних банківських лабораторій [67], зокрема:

1. Standard Bank (ПАР) – це свого роду інноваційний центр PlayRoom, що представляє лабораторію саме як реакцію на постійні зміни і виклики, що пов'язані з технологіями.

2. Лабораторії банку Capital One (США). Вони створені з метою акселерації цифрових напрямів банківської діяльності; для просування дизайн-мислення; для впровадження нових технологій і трендів споживання; задля пілотного тестування продуктів, а також для співпраці з цифровою екосистемою, включаючи венчурні фонди, підприємців, науковців.

3. Інноваційна лабораторія Commonwealth Bank (Австралія). Вона є лідером у використанні кращих технологій для створення переваг для клієнтами. При цьому банк запустив програму для співробітників, яка спрямована на розкриття інновацій і свіжих ідей.

4. Інноваційна лабораторія Citi (США). Вона, окрім бета-тестування та Citi, використовує також лабораторії для внутрішніх цілей: залучення менеджменту в проекти, а також донесення інновацій до персоналу.

5. Інноваційний центр Visa (США). Він дає можливість взаємодії партнерам, клієнтам та менеджерам, а також досліджувати нові ідеї.

6. Центр розробки та інновацій Chase Bank (США). Він являє собою ігровий майданчик, тобто менеджери можуть грати та знаходити нові шляхи і методи, можуть спробувати продукти, що раніше не використовувалися.

7. Інноваційний центр BBVA (Іспанія) є інноватором фінансової індустрії, що розробляє та впроваджує низку технологічних рішень.

До загальних тенденцій інновацій в останні роки можна віднести [47]:

1. Покращення сенсорного моменту у циклі покупки, що дає змогу підвищити ефективність персоналізації з точки зору споживачів.

2. Впровадження прозорості в банківській діяльності при взаємодії з клієнтами.

3. Збільшення масштабів використання великих даних, інтелектуальної власності та розширеної аналітики.

4. Широке застосування програмного забезпечення надає можливості для більшої персоналізації та оптимізації каналів.

5. Ретельні дії з обробки даних та застосування покращених даних, що передбачають і пояснюють фінансовий стан клієнтів та його тенденції.

6. Покращення інтегрованої багатоканальної доставки: використання передової аналітики надає змогу отримувати оптимальний канал, який базується на потребах клієнта. Пріоритети полягають у спрощенні основних транзакцій (запит балансу, переказ коштів та сплата векселів), а також в

спрощенні етапів залучення коштів (відкриття рахунку) для мобільних пристроїв [11].

7. Використання штучного інтелекту.

Доцільно зазначити, що штучний інтелект (AI) у банківській діяльності не є новим. Банки вже й використовують AI в процесах задля точності, ефективності, швидкості та витрат. Проте рух AI є поза процесом до взаємодії [68].

Наступний етап AI у банківській діяльності буде спрямований на прості та розумніші інтерфейси, зокрема для поліпшення таких сфер, як виявлення шахрайства, і натискання інструментів з підтримкою AI (приміром, боти з повідомленнями), щоб краще здійснювати обмін та пропонувати послуги клієнтам в офісі [68]. Вони допоможуть покращити рівень взаємодії з клієнтами.

Зазначимо, що інтерфейс та програмне забезпечення з голосовим інтерфейсом (наприклад, голосовий AI) є потужним засобом для того, щоб банки стали релевантнішими з своїми клієнтами і активно рекомендували нові банківські продукти [65]. На сучасному етапі зростає попит на надання інтелектуальних віртуальних помічників задля взаємодії з своїми клієнтами за допомогою голосових і текстових команд. Разом з тим, для підвищення ефективності банківської діяльності надалі існує потреба саме в інтеграції поглибленої аналітики та в цифровій доставці продуктів.

Багато банків ще до сих пір прив'язані до багатьох офлайн-процедур. Приміром, не у всіх вітчизняних банках можна відкрити новий обліковий запис повністю в інтернеті. Головною перешкодою є процес KYC, що досить часто вимагає перевірки посвідчень, підпису або представлення додаткової документації. Тому банківським установам необхідно в більшій мірі прикладати зусиль, щоб мати змогу застосовувати новітні методи перевірки банківських клієнтів в онлайн-режим [65].

Для цього необхідно використовувати API-інтерфейси для передачі даних з облікових записів клієнтів в інших банках або ж вони можуть брати за

базу рішення, які отримали від сторонніх осіб, такі, як біометрія (розпізнавання особи/голос/відбиток пальців), залучення інформації про ідентифікацію, оцифрування паперових документів та ін.

Потрібно зазначити, що початковою тенденцією на сьогодні є все-таки штучна інтелектуальна банківська справа (AI). Так, зокрема за допомогою використання смартфона у вигляді певних персональних помічників (Siri, Cortana тощо) можна здійснювати купівлі послуг в інтернеті. Перевагами цього для банківських установ є те, що вони можуть здійснювати оцінювання ризиків, та зменшити масив великих даних задля пошуку моделей для кращого обслуговування своїх клієнтів, щоб якнайкраще здійснити узгодження потреб бізнесу із потребами своєї клієнтури. Також може використовуватись штучний інтелект для кредитування юридичних і фізичних осіб. Окрім цього, віртуальні відділення банків, що на сьогодні є традиційними центрами обробки викликів, із значною кількістю доступних каналів зв'язку (таких як відео і чат, окрім голосових повідомлень) поступово перетворюються на віртуальних помічників, керованих AI, і які, представлені у VR чи AR. При цьому голосовий контроль застосовуватиметься в додатках для мобільних пристроїв наступного покоління.

Найпопулярнішими тенденціями банківського сектора у 2020 році є API та FinTechs [22]. Європейські банки почали впроваджувати PSD2, який поширює дані банків третім особам через використання API. Тому фактично, те, що вважали загрозами для традиційних банків є на сьогодні їх майбутнім [22].

FinTechs-компанії мають доступ до банківських даних клієнтів через API і можуть конкурувати з ними практично на рівних умовах. Однак, банки розуміють, що FinTechs є їх союзником, тому відкривають доступ до бази даних своїх клієнтів, і замість цього вони пропонують свої продукти новим клієнтам чи використовують інноваційні функції, що вимагають затрат часу і зусиль для їх розробки[22].

Партнерські взаємовідносини між банківськими установами і FinTechs принесуть їм обом взаємовигоду і мають постійно змінювати діяльність банківських установ. Наприклад, перевагою послуг банків на базі API є гнучкість. У свою чергу FinTechs може використовувати інфраструктуру банків, а також інформацію про різних постачальників задля створення ідеального міксу для конкретних клієнтів, тоді як банки можуть обслуговувати більшу кількість клієнтів, ніж зазвичай, а також використовувати нові функції, технології і послуги в більшій мірі, ніж в закритих системах.

Глобальні банки намагаються підключити модулі «хмарних» рішень, що нададуть змогу вирішити певні регуляторні бар'єри. Така можливість швидко була прийнятою FinTechs компаніями на ринках капіталу. У відповідь на цю зростаючу потребу кількість перспективних фірм FinTechs значно збільшилась. Це вказує на виникнення певних закономірностей щодо нових бізнес-завдань, що спричинені впровадженням багатогосподарських регуляцій у посткризовий період [65].

Ще однією тенденцією, яка зумовлює підвищення ефективності банківських установ є те, що банкіри визнають важливу роль адаптації до унікальної поведінки індивідуальних осіб, щоб зможти визначити якість обслуговування клієнтів та ефективність технологічних рішень [22].

Утім, на нашу думку, розроблення технологічних можливостей, що відповідає унікальній поведінці людей та споживачів, набуває значного значення при розробці таких нових моделей цифрових банківських послуг, як екосистемні платформи. В рамках таких моделей зростає кількість часу, що банківські установи мають витратити на своїх клієнтів. Дизайн-орієнтоване мислення повинно стати більш точним [52]. Такі взаємодії є технологічно складними, що вимагає зміни дизайну мислення, аби технологія банку могла бути гнучкою.

Зауважимо, що банки дедалі більше інтегрують свої основні бізнес-функції зі сторонніми платформами (зв'язки, пов'язані з людьми, партнерами і технологіями), щоб допомогти клієнтам досягти своїх цілей. Це розумна гра для

банків у вирішенні їх цифрових ф'ючерсів та зростаючого бізнесу. Звісно, це означає новий спосіб мислення та управління банком, що розробляє майбутні ланцюжки вартості, вибір правильних партнерів, переоснащення працівників, захист бренда та залучення клієнтів до збільшення лояльності. Підготовка до перенесення банківського переходу з мобільного, скажімо на AI.

Наприклад, у JPMorgan Chase і Citigroup потужніша і технологічна команда, що дає змогу робити значні перетворення, приміром, використання публічної “хмари” з виходом на Amazon Cloud.

Узагалі спектр інновацій, які з'явилися в останні роки, є різноманітним, і при цьому до нього належать прогрес у блокуванні, стимулювання підприємництва, досягнення персоналізації, еволюцію банків у русі, розширення можливостей клієнтів через інтернет послуги та самокупівлі, а також поєднання AI та Big Data [25].

Зазначимо, що FinTech є одним з найбільш швидкозростаючих секторів у світовій галузі фінансових послуг. Окреслимо три стратегічні результати, які, на нашу думку, можливі в банківській галузі.

1. Розвиток технологій дає змогу швидкими темпами покращувати конкуренцію, але разом із тим і знижувати бар'єри для входження нових гравців та створення нових бізнес-моделей.

2. Важливе значення для надання послуг клієнтам матимуть інвестиції в цифрові інновації.

3. Партнерство із/та/або залученням нових компаній з технологій FinTech і технологічних компаній стане важливою частиною реакції для фінансових установ, оскільки вони агресивніше досягають зростання доходів, економічності та можливостей зменшення ризиків.

Отже, використовуються цифрові технології для створення інновацій, які є цінністю для клієнтів з погляду їхнього клієнтського досвіду, а також для банків, що допоможе завоювати частку ринку, стимулювати зростання доходів і поглиблювати відносини з клієнтами, одночасно зменшуючи витрати.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. На основі аналізу факторів, які негативно впливають на ефективність банківської системи України, та на основі оцінки її поточного стану запропоновано ряд заходів щодо підвищення ефективності банківської діяльності. Одним із основних заходів щодо підвищення ефективності банківської діяльності є вдосконалення законодавства з метою мінімізації негативного впливу іноземних банків на банківську систему. Для підвищення ефективності діяльності Національного банку України рекомендується на законодавчому рівні запровадити критерії, які визначають ефективність управління та політики НБУ. Узагальнено напрями удосконалення механізму рефінансування банківських установ з точки зору підвищення прозорості механізму чіткого вибору банків, що мають право отримувати кредити рефінансування. З цією метою доцільно створити державну рейтингову структуру, яка здійснюватиме оцінку діяльності банківських установ. Узагальнено напрями підвищення конкуренції в банківському секторі через створення можливостей участі всіх банківських установ на однакових умовах в державних програмах розвитку кредитування житла і випуску ощадних іпотечних депозитних сертифікатів для нагромадження першого внеску на кредитування житла.

2. Доведено необхідність у глибокому й комплексному дослідженні, розробленні й застосуванні інноваційних підходів до банківської діяльності. Проаналізовано світові інноваційні практики в підвищенні ефективності банківської діяльності, а саме: зростання ефективності персоналізації та оптимізації каналів, установлення прозорості в банківській справі, збільшення використання великих даних, інтелектуальної власності та розширеної аналітики, застосування штучного інтелекту, поліпшення інтегрованої багатоканальної доставки. Виокремлені основні види інноваційних змін, які набули найбільшого поширення в українських банках.

ВИСНОВКИ

Дослідження теоретичних і практичних аспектів ефективності банківської системи дало змогу зробити ряд висновків головними серед яких є наступні:

1. Обґрунтовано, що ефективність банківської діяльності є, з одного боку, результатом його діяльності, з іншого - якісною системою управління, що базується на науково обґрунтованій стратегії діяльності банківської установи та контролю за процесом її реалізації. На відміну від ефекту, який є абсолютним показником, поняття «ефективність» характеризує не так кінцевий результат, а більше процес його досягнення, враховуючи при цьому умови та чинники, при яких він був одержаний.

2. Запропоновано під ефективністю банківської діяльності розуміти одержання банками максимального рівня прибутковості і рентабельності при мінімальних витратах, що одночасно з організацією певних взаємовідносин та взаємозв'язків між структурними елементами системи надасть можливість забезпечити безперервне виконання функцій фінансового посередництва і використовувати внутрішні резерви задля досягнення цінової та валютної стабільності, а також сталого економічного розвитку.

3. На підвищення ефективності банківської діяльності впливають наступні детермінанти: економічні, політичні, соціальні, технологічні. Ефективність банківської діяльності пов'язана із прибутковістю і розраховується за допомогою таких показників: рентабельність активів, рентабельність капіталу, чистий спред, чиста процентна маржа тощо. Також для оцінювання ефективності банківської діяльності використовуються ключові показники ефективності (КПЕ), які формуються відповідно до концепції збалансованої системи показників (ЗСП) і відображають всі сторони банківської діяльності. Окрім цього, ефективність банківської діяльності базується на оцінюванні ефективності її окремих складових, а саме: кредитного портфеля, депозитної політики, управління ліквідністю та капіталом, ризик-менеджменту тощо.

4. Концепція забезпечення ефективності банківської діяльності базується на таких критеріях: достатній рівень прибутковості діяльності, який аналізується за допомогою декомпозиційного аналізу рентабельності капіталу та активів; достатній рівень ліквідності; надійність (допустимий рівень ризику); стабільний розвиток банківської системи; покращення взаємодії банківської системи з системами вищого порядку (макроекономічною, фінансовою); конкурентоспроможність банківської системи.

5. Ключовими тенденціями вітчизняних банківських установ в останні роки є: високий рівень проблемних активів; втрата довіри до банків з боку фізичних осіб; масовий відтік депозитів; девальвація національної грошової одиниці; неефективний менеджмент в банках; недостатній рівень систем ризик-менеджменту у банківських установах. Важливою проблемою вітчизняної банківської системи є невиконання її основної функції – кредитування суб'єктів економічного розвитку і перерозподіл капіталу в економіці.

6. Запропоновано низку заходів щодо підвищення ефективності вітчизняної банківської системи. Передусім необхідно удосконалити нормативно-правову базу в частині мінімізації негативного впливу зі сторони банків з іноземним капіталом через заборону органів державної влади, державних підприємств та пов'язаних з ними осіб приймати участь в структурі іноземних юридичних осіб, які прагнуть набути істотної участі у вітчизняному банку. По-друге, задля підвищення ефективності роботи НБУ необхідно на законодавчому рівні ввести низку критеріїв для визначення ефективності діяльності керівництва і політики НБУ. По-третє, узагальнено заходи щодо розширення участі НБУ у розвитку банків через встановлення низьких відсоткових ставок за депозитними сертифікатами, що дасть змогу стимулювати банки розміщувати кошти в реальний сектор економіки. Запропоновано також удосконалення системи рефінансування банків через прозорий відбір банків, які мають право на кредити рефінансування. Для цього необхідна державна структура рейтингування банків. І насамкінець, необхідно: створити

сприятливий інвестиційний клімат, розвивати спеціалізований сегмент у структурі банків; швидкими темпами здійснювати реорганізацію, об'єднання або ліквідацію проблемних банків; впроваджувати нові банківські продукти; розвивати кредитування малого бізнесу; підтримувати справедливу конкуренцію серед банків; зміцнювати фінансову стійкість через залучення нових акціонерів та збільшувати ресурси за рахунок розширення клієнтської бази; покращувати інформаційне забезпечення в банках; удосконалити нагляд, зокрема за проблемними банками.

7. Задля підвищення ефективності банківської діяльності необхідно удосконалювати інноваційну діяльність банків, використовуючи досвід світових інноваційних практик, зокрема: використання елементів штучного інтелекту, створення і застосування великих баз даних, інтелектуальної власності і розширеної аналітики, удосконалення інтегрованої багатоканальної доставки. Електронні фінансові технології впливають на банківський бізнес, пов'язаний з довірчим управлінням активами та інвестиційним консультуванням. Для покращення бізнес-процесів в банках доцільно використовувати два сценарії розвитку: цифровий банк в чистому вигляді і Bank-2-Bank-платформи, які є взаємозв'язані із наступними маркетплейсами: як фінансова доставка, краудсорсинг кредитування середнього і малого бізнесу та обмінники валют. Доцільно також здійснювати модернізацію процесів та систем в банку на новій технологічній основі, що дасть змогу здійснити консолідацію або централізацію функцій, і як наслідок, покращити керованість банком, знизити його витрати, та створити системи електронного документообігу, здатних працювати в масштабах банку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аббасоглу О.Ф., Айсан А.Ф, Гунес А. Концентрація, конкуренція, ефективність та рентабельність банківського сектора Туреччини в посткризові періоди. *Банки та банківські системи*. 2007. Т. 2, № 3. 2007. С.102–111.
2. Базарний Д. В. Ефективність банківської діяльності з позиції акціонерів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 14. С. 50-53.
3. Банківська система : підручник / За ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Крупки. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 556 с.
4. Банківська система України: становлення і розвиток в умовах глобалізації економічних процесів: монографія / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: Астон, 2012. 358 с.
5. Банківські операції: підручник / За ред. А. М. Мороз. К.: КНЕУ, 2000. 384 с.
6. Буряк А. Методичні засади оцінювання ефективності банківської діяльності. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/54391/7/Buriak_efficiency.pdf – С. 6(дата звернення: 12.08.2021).
7. Гірченко Т. Д., Стороженко О. О., Шейко О. П. Ефективність банківської діяльності в Україні та проблеми її забезпечення. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2017. Т. 22, Вип. 2. С. 151-155.
8. Глущенко О. О. Підхомний О. М. Нелегальне підприємництво та фінансова система України в умовах глобалізації: монографія. Львів: Львівський нац. ун. ім. Івана Франка. 2011. 348 с.
9. Гриджук Д. М. Аналіз світових інноваційних практик ефективності банківської діяльності. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки*. 2018. № 2. С. 32-38.
10. Гриджук Д. М. Розвиток систем управління ефективності банківської діяльності. *Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія : Економічні науки*. 2018. № 3. С. 7-12.

11. Гридчук Д. М. Ефективність банківської діяльності: посткризові виклики та сучасні управлінські рішення: монографія. К.: КНЕУ, 2018. 295 с.
12. Дзюблюк О. В. Адамик Б. П., Балянт Г. Р. Гроші та кредит: підручник / за ред. О. В. Дзюблюка. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 892 с.
13. Горбачова А. Сучасний стан і ризики розвитку ринку банківських послуг України. *Економічний аналіз*. 2012. Вип. 11, ч. 1. С. 324-328.
14. Грошово-кредитне регулювання у механізмі забезпечення макроекономічної стабілізації і ефективності функціонування банківської системи України [Текст] : монографія / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. 530 с.
15. Грошово-кредитні засоби регулювання економіки: монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук Л. В. Кривенко. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 210 с.
16. Гуляєва Л.П. Теоретичні засади ефективності діяльності банків // *Теорії мікро-макроекономіки. Збірник наук. Праць професорсько-викладацького складу і аспірантів* / За ред. Ніколенка Ю.В., Присяжнюка В.К. К.: Академія муніципального управління, 2006. Вип.24. С.126 – 132
17. Дзюблюк О. В., Михайлюк Р. В. Фінансова стійкість банків як основа ефективного функціонування кредитної системи : монографія. Тернопіль : Тернограф, 2009. 316 с.
18. Дзюблюк О. В., Прийдун. Л. М. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця, 2015. 295 с.
19. Дзюблюк О. В., Рудан. В. Я. Управління ліквідністю банківської системи України: монографія. Тернопіль : Вектор, 2016. 290 с.
20. Дзюблюк О. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки. К.: Поліграф-книга, 2000. 520 с.
21. Диба Л. М. Шляхи підвищення ефективності роботи банківської системи України в умовах євроінтеграційних процесів. *Економічний вісник університету*. 2015. Вип. 24(1). С. 118-123.
22. Дроботя Я.А., Бражник Л.В., Дорошенко О.О. Диджиталізовані інновації банківського бізнесу. *Економіка та суспільство*. 2021. № 23. URL:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/157> (дата звернення: 12.08.2021).

23. Довгань Ж. М. Антикризове регулювання, банківський нагляд і монетарна політика в механізмі забезпечення фінансової стійкості банківської системи. *Бізнес Інформ*. 2013. № 2. С. 222-227.

24. Довгань Ж. М. Підвищення ефективності діяльності банківських установ. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3. С. 92-103.

25. Економічна енциклопедія: у трьох томах / за заг.[ред. С. В. Мочерного. К.: Академія, 2000. 864 с.

26. Єпіфанов А. О., Сало. І. В. Регіональна економіка: навчальний посібник. К. : Наукова думка, 2000. 344 с.

27. Єріс Л. М. Ефективність банківської діяльності як результат якісного управління грошовими потоками. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2014. Вип. 40. С. 109-115.

28. Зарицька І. Передумови та особливості прояву сучасної світової банківської кризи. *Вісник НБУ*. 2009. № 6 (160). С. 20-29.

29. Ісмаїлов А. Б. Зарубіжний досвід антикризового регулювання банківської системи. *Імперативи розвитку суспільно економічних систем в умовах глобалізації*: тези доп. V міжнародної наук.-практ. конф. Чернігів. 2013. С.145-147.

30. Карчева Г. Т. Системний аналіз ефективності діяльності банків України. *Вісник НБУ*. 2006. № 11. С. 12-17.

31. Карчева Г. Т. Ефективність та конкурентоспроможність банківської системи України : монографія д-ра екон. наук ; за заг. ред. д-ра екон. наук Г. Т. Карчевої. Київ : ДВНЗ «Університет банківської справи», 2016. 279 с.

32. Кредитні рейтинги банків. URL: <http://bankografo.com/analiz-bankiv/rejting-bankiv/kredytni-rejtingi-bankiv> (дата звернення: 10.10.2021).

33. Коваленко В. В., Вербицька Я. Є. Оцінка ефективності функціонування банківської системи в умовах поглиблення глобалізаційних процесів. *Ефективна економіка*. 2012. № 2. URL:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2012_2_38 (дата звернення: 08.09.2021)..

34. Ковтун О.В. Світовий досвід оздоровлення банківської системи в умовах фінансової кризи та можливості його застосування в Україні. URL: www.kdu.edu.ua/conf/186.pdf (дата звернення: 10.09.2021)..

35. Колесник К. А. Конкурентная структура банковского рынка: обзор ключевых подходов. *Веснік БДУ. Серія 3, Гісторыя. Эканоміка. Права. Мінск* : БДУ. 2013. №1. С. 43-46

36. Круш П. В. Антикризова політика національних держав: загальне і особливе. *Економіка та держава*. 2009. № 6. С. 15-17.

37. Лаврук Н. А., Данилюк Т. В. Ефективність управління кредитним портфелем комерційного банку. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. № 4(1). С. 87-91.

38. Майборода Л. А. Основні підходи до проведення аналізу розвитку банківського сектору. *Вісник НБУ*. 2007. № 1. С. 49-53.

39. Маслак Н. Г., Буряк А. В. Методические подходы к оценке эффективности деятельности банка. *Бизнес Информ*. 2009. № 12 (2). С. 187-191.

40. Міщенко В. І. Науменкова С. В., Льон І. М. Світові тенденції монетизації економіки. *Фінанси України*. 2017. № 9. С. 53-74.

41. Міщенко В. Петріна А. Міжнародний досвід реструктуризації банківської системи за участі держави. *Вісник НБУ*. 2011. №4. С. 12-17.

42. Могильницька М. П. Ефективність діяльності банківської системи (регіональний аспект дослідження) : монографія. Львів, ЛБІ НБУ, 2007. 205 с.

43. Новий етап розвитку банківської системи України: зростання участі іноземних інвесторів: монографія / кол. авт. : Т. С. Смовженко, О. І. Кіреєв, О. О. Другов та ін. ; за наук. ред. Т. С. Смовженко. К. : УБС НБУ, 2008. 231 с.

44. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення: 13.09.2021).

45. Подгаєцький О. О. Проблема штучного інтелекту/ *Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес*: Зб. тез Міжнар. наук.–теор. конференції студ. та аспір., 14–15 квітня 2011 року: У 2-х ч., м. Харків /

Ред. кол. Л. Л. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ, О. Г. РОМАНОВСЬКИЙ та ін.]. Харків: НТУ «ХПІ», 2011. ч. 1. С. 22-24.

46. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент у банку : підручник. 3-тє вид. доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2012. 338 с.

47. Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні: *X Міжнародний бізнес-форум*, Київ, 21 березня 2017 року / Відп. ред. Мазаракі А. А. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 198 с.

48. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07 грудня 2000 р. № 2121-III. URL: www.rada.gov.ua (дата звернення: 03.05.2021).

49. Про Національний банк України: Закон України від 20.02.1999 р. №679-14 URL: www.rada.gov.ua(дата звернення: 10.06.2021)..

50. Про порядок надання банкам і філіям іноземних банків генеральних ліцензій на здійснення валютних операцій: положення НБУ від 15.08.2011, № 281 URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1054-11>(дата звернення: 09.06.2021).

51. Порядок визначення та затвердження рейтингової оцінки банку за рейтинговою системою CAMELSO, схвалений рішенням Правління НБУ від 1 листопада 2016 року № 393–рш «Про схвалення процедур інспектування». URL: <https://bank.gov.ua/document/download?docId=40919990>(дата звернення: 11.06.2021).

52. Савченко, Т., Татарко А. Поточні тренди розвитку фінансових технологій. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2019. № 3. С. 7-15.

53. Синки Дж. Мл.; Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг / Джозеф Синки мл.; пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. 1018 с.

54. Сімаков К. І., Нікіта А. Ю. Ефективність функціонування банківської системи в період світової фінансової кризи. *Научный вестник Донбасской государственной машиностроительной академии*. 2011. № 1. С. 323-327.

55. Современный экономический словарь: научное издание / Райсберг Б., Инфра. М, 1996. 496 с.
56. Толчин К. В. Об оценке эффективности деятельности банков. URL: <https://www.cbr.ru/publ/MoneyAndCredit/tolchin.pdf> (дата звернення: 08.07.2021).
57. Трансформація банківської системи у контексті глобалізаційних викликів: монографія / О. В. Дзюблюк, Г. Р. Балянт, Ю. М. Галіцейська [та ін.] ; за ред. О.В. Дзюблюка. Відень : PremierPublishing, 2018. 354 с.
58. Тананакіна Д.О. Проблеми конкурентоспроможності банківської системи України URL: http://www.rusnauka.com/14_NPRT_2010/Economics/66646.doc.htm (дата звернення: 17.10.2021).
59. Фітас Н. Ю. Сутність поняття "ефективність банківської діяльності". *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2012. Вип. 36. С. 282-288.
60. FinTech. Тенденції та перспективи. Мінфін. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2017/12/07/31324053/>(дата звернення: 15.09.2021).
61. Хайлук С. О. Побудова структурно-логічної схеми розрахунку ефективності банківської системи та її елементів. *Наука й економіка*. 2013. Вип. 4(2). С. 260-265.
62. Центральний банк і грошово-кредитна політика: навч. посіб.; за ред.. Косової Т.Д., Папаіки О.О. К.: Центр учбової літератури, 2011. 328 с.
63. Центральний банк та грошово-кредитна політика: підручник / за заг. ред. А. М. Мороза і М.Ф. Пуховкіної. К. : КНЕУ, 2005. 556 с.
64. Шараєвський Д. В. Ефективність діяльності банківської системи як запорука сталого економічного розвитку. *Економіка та держава : міжн. наук.-практ. журнал*. 2011. № 7. С. 83–86.
65. Шкодiна І., Дерiд І., Зеленько О. Цифрова трансформація глобального банківництва: проблеми і перспективи. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. №3(30), 45–51
66. Alin Marius Andries. Financial crisis and bank efficiency: An empirical

study for European banks. 2016. URL:
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1331677X.2016.117572>(дата
звернення: 11.09.2021).

67. Innovative Banks Recognized at Efma–Accenture 2017 Distribution &
Marketing Innovation Awards. URL:
[https://newsroom.accenture.com/news/innovative-banks-recognized-at-efma-
accenture-2017-distribution-and-marketing-innovation-awards.htm](https://newsroom.accenture.com/news/innovative-banks-recognized-at-efma-accenture-2017-distribution-and-marketing-innovation-awards.htm) (дата
звернення: 12.10.2021).

68. Roco M. C., Bainbridge W. S. The new world of discovery, invention, and
innovation: convergence of knowledge, technology, and society / M. C. Roco, W. S.
Bainbridge. – Springer Science & Business Media, Dordrecht, 2013 . URL:
[https://www.nsf.gov/crssprgm/nano/MCR_130831_ConvergenceKTS_
Roco+Bainbridge_JNR2013_17p.pdf](https://www.nsf.gov/crssprgm/nano/MCR_130831_ConvergenceKTS_Roco+Bainbridge_JNR2013_17p.pdf) (дата звернення: 17.10.2021)..